

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

- ∨ *Реформа трудового законодавства*

- ∨ *Запобігання та протидія насильству в сім'ї*

- **КОМЕРЦІЯ**

- ∨ *Захист прав споживачів в інтернеті*

№ 14 (219) ЖОВТЕНЬ 2021

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 14 (219) 2021

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закон щодо
спрямування коштів держбюджету на армію,
соцпідтримку та інфраструктурні проекти.....3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Реформа трудового законодавства:
які зміни очікуються?.....3

Беззуб І.

Запобігання та протидія насильству в сім'ї:
українські реалії та зарубіжний досвід.....11

Чернявська Л.

Уряд пропонує посилити захист прав
споживачів в інтернеті.....19

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *28

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закон щодо спрямування коштів держбюджету на армію, соцпідтримку та інфраструктурні проєкти

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 1807-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік»», який Верховна Рада України ухвалила 8 жовтня 2021 р.

У зв'язку з прогнозованим перевиконанням дохідної частини державного бюджету до кінця поточного року майже на 40 млрд грн Верховна Рада України збільшила фінансування нагальних потреб, зокрема соціальної підтримки населення, виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та реалізації інфраструктурних проєктів.

Згідно з підписаним документом, збільшено показники доходів та видатків держбюджету-2021 за загальним фондом на 39,6 млрд грн. Зокрема, підвищення доходів передбачене завдяки податку на прибуток підприємств – на 30 млрд грн; ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування – на 2 млрд грн; ПДВ з увезених на митну територію України товарів – на 6,9 млрд грн; зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування під час набуття права власності на легкові автомобілі – на 0,75 млрд грн.

Додаткові доходи скерують на розв'язання невідкладних соціальних питань та реалізацію важливих інфраструктурних проєктів. Зокрема, 12,05 млрд грн буде спрямовано на пільги

та житлові субсидії громадянам на оплату житлово-комунальних послуг. На розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення – 15 млрд грн.

Ще 4,1 млрд грн передбачено на виплату грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України, 2 млрд грн – на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення.

Крім того, 1 млрд грн буде спрямовано на погашення заборгованості із заробітної плати працівникам державних вугледобувних підприємств.

Також кошти передбачені на субвенції місцевим бюджетам для реалізації інфраструктурних проєктів та розвитку об'єктів соціально-культурної сфери і здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку територій (відповідно 1,5 млрд грн і 2,5 млрд грн).

На субвенції місцевим бюджетам для грошової компенсації за житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які брали участь в антитерористичній операції, та для учасників Революції гідності буде спрямовано відповідно 282 млн грн і 4 млн грн (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-spryamuvannya-koshtiv-derzhby-71125>). – 2021. – 18.10).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Реформа трудового законодавства: які зміни очікуються?

Як відомо, трудові відносини в Україні до недавніх пір здебільшого регулювалися Кодексом законів про працю (далі – КЗпП) та низкою нормативних актів,

прийнятими ще за радянських часів. Проте колишня модель трудового законодавства, в умовах сучасних реалій, перестала відповідати актуальним потребам ринку праці. Тому тема

реформ у сфері праці та працевлаштування, особливо за нинішніх економічних умов, стала знову актуальною. В той же час зміни, які вносилися з моменту здобуття незалежності до сьогодні, теж не принесли повного перезавантаження трудових правовідносин.

Економіст О. Гетман вказуючи на критичні моменти в сучасному трудовому законодавстві, виокремлює наступні проблеми:

- застаріла та надто складна система нормування і оплати праці, нормування і обліку робочого часу, надання відпусток тощо;

- невідповідність застарілих методів державного регулювання трудових відносин реаліям ринкової економіки, основою якої є приватні домовленості на основі договорів, та здатність ринкової системи до саморегулювання значної частини суспільних відносин;

- критична бюрократизованість та складність здійснення трудових відносин для роботодавців і працівників, що негативно позначається на динаміці процесів господарювання та пригнічує економічні стимули;

- надмірна складність діючих процедур обліку кадрів та великий масив кадрової документації, на ведення якого витрачаються значні обсяги фінансових, часових і людських ресурсів;

- не виправданий тиск на бізнес з боку контролюючих органів та постійні загрози накладення санкцій і штрафів за порушення численних бюрократичних процедур, передбачених застарілим законодавством про працю.

Найближчим часом у трудовому законодавстві України можуть відбутися відчутні зміни.

21 вересня 2021 р. ВРУ прийняла в першому читанні законопроекти (за відповідне рішення проголосувало 296 народних депутатів), що вносять зміни до трудового законодавства, а саме: № 5161 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості», яким пропонується запровадити трудовий договір з нефіксованим робочим часом; № 5266 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав

працівників», яким пропонується оновити законодавство про колективні договори; № 5388 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції трудових відносин», яким пропонується змінити процедуру укладення строкового трудового договору та проходження випробування при прийнятті на роботу.

Одне з нововведень запропоноване у прийнятому в першому читанні за основу урядовому законопроекті № 5161 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості» – трудовий договір з нефіксованим робочим часом.

Як зазначає Інформаційне управління Апарату ВРУ, метою даного законопроекту є врегулювання питання нестандартних форм зайнятості для осіб, які виконують роботу на непостійній основі, забезпечення гнучкості у виборі організації трудових відносин, посилення мобільності працівника при реалізації права на працю.

Умови трудового договору з нефіксованим робочим часом полягають в тому, що обов'язок працівника виконувати роботу виникає виключно за умови надання власником або уповноваженим ним органом доступної роботи, без гарантій того, що така робота буде надаватися постійно.

Як заявила заступник міністра економіки С. Глущенко: «На законодавчому рівні закріплюється можливість роботодавця залучати до роботи працівників для виконання робіт, що мають не постійний, але повторюваний характер».

До того ж, кількість трудових договорів з нефіксованим робочим часом у одного власника або уповноваженого ним органу не може перевищувати 10 % загальної кількості трудових договорів, стороною яких є цей власник або уповноважений ним орган.

У законопроекті також робиться помітка і про те, що юридичні особи та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю менше ніж 10 працівників, можуть укладати не більше одного трудового договору з нефіксованим робочим часом.

Звертає на себе увагу і той факт, що мінімальна тривалість робочого часу працівника, який виконує роботу на підставі трудового договору з нефіксованим робочим часом, протягом календарного місяця становить 32 години. Якщо працівник протягом календарного місяця виконував роботу менше 32 годин, йому повинна бути виплачена заробітна плата не менше ніж за 32 години робочого часу відповідно до умов оплати праці, визначених трудовим договором.

Запропонованим трудовим договором з нефіксованим робочим часом, також передбачено встановлення додаткових підстав для його припинення.

Проте слід зазначити, що типову форму трудового договору з нефіксованим робочим часом повинно ще затвердити Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Зміни також відбудуться і в ч. 5 ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» положенням, яке передбачає, що при нарахуванні заробітної плати (доходів) працівникам, які працюють за трудовим договором з нефіксованим робочим часом, ставка єдиного внеску, встановлена цією частиною, застосовується до визначеної бази нарахування незалежно від її розміру.

Законопроектом № 5266 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» пропонується оновити законодавство про колективні договори, а саме документ передбачає:

- обов'язкове повідомлення роботодавцями профспілок про заплановане масове вивільнення та подання необхідної інформації для розроблення заходів щодо зменшення масштабів звільнення на підприємстві;

- уточнення критерію масового вивільнення працівників;

- право всіх працівників на укладення колективних договорів, у тому числі тих, що працюють у роботодавців – фізичних осіб;

- можливість поширення норм галузевої угоди на всіх роботодавців відповідної галузі;

- коригування строку дії умов колективного договору у разі зміни власника юридичної особи, її відокремленого структурного підрозділу;

- інформування працівників про умови колективного договору не лише до початку їхньої роботи, а також, якщо договір укладено пізніше та коли до нього вносяться зміни.

Крім цього, у чинне законодавство включаються норми, зокрема щодо недопущення дискримінації в оголошеннях з працевлаштування, а також надання права особам, що зазнали дискримінації звернутися до суду із заявою про відновлення порушених прав, відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Окрім вищесказаного в законопроекті існує ряд заборон щодо реклами про вакансії, зокрема: висувати вимоги за ознаками раси, кольору шкіри, віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сексуальної орієнтації, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших громадських об'єднаннях, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.

Також, цікавим видається положення про необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу, тобто відмова без будь-яких мотивів. На вимогу особи, якій відмовлено в прийнятті на роботу, роботодавець зобов'язаний письмово повідомити про причину такої відмови.

Таким чином, законопроект більшою мірою стосується захисту прав працівників у сфері боротьби з дискримінацією та при укладанні колективних договорів. Однак варто звернути увагу на кілька неоднозначних пропозицій законодавця в частині відмови в прийнятті на роботу, які значно ускладнюють діяльність роботодавця.

Зокрема, такими, на думку експертів, є запропоновані зміни в ст. 22 КЗпП України. Так, законопроект пропонує редакцію цієї статті з декількома доповненнями, а саме, розкриває поняття необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу. При цьому законодавець також вказує

на те, що роботодавець повинен буде письмово повідомляти причини відмови в прийнятті на роботу на вимогу особи, якій було відмовлено. В даному контексті важливо відмітити, що нинішня редакція ст. 22 КЗпП згадує заборону необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу, проте, не деталізує це поняття. Внаслідок цього, тлумачення поняття необґрунтованості відмови покладається виключно на нечисленну судову практику.

Законопроект також пропонує зобов'язати роботодавця повідомляти кандидату на його вимогу причину відмови в письмовій формі.

У цьому контексті, звертає на себе увагу положення щодо письмової відмови в прийнятті на роботу. До сьогодні, дана вимога була передбачена тільки для певних категорій кандидатів на посаду. Наприклад, відповідно до ст. 184 КЗпП причини відмови у письмовій формі надаються жінкам, які мають дітей у віці до трьох років, вагітним жінкам та самотніми матерями, які мають дітей віком до чотирнадцяти років. Згідно ст. 66 Кодексу торговельного мореплавства України в письмовому вигляді оформляється відмова капітана судна прийняти до складу екіпажу особу, яку направив на судно судновласник.

Якщо ж зміни в ст. 22 КЗпП будуть прийняті в наступних читаннях у такій формі, то складно уявити, як буде реалізована ця стаття в великих компаніях з постійним потоком кандидатів на відкриті вакансії. Складнощі можуть виникнути і при організації роботи підприємств, які наймають HR агентства для здійснення первинного пошуку та проведення співбесід з кандидатами.

Як зазначається на Урядовому порталі, ухвалення даного законопроекту дозволить реалізувати домовленості передбачені ст. 420 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також імплементувати окремі положення актів законодавства ЄС та Міжнародної організації праці, про це повідомляється на офіційному вебпорталі Кабінету Міністрів України. Заступник Міністра економіки України С. Глущенко зокрема зауважила, що: «Законопроект спрямований на посилення захисту

працівників та налагодження конструктивного соціального діалогу для збереження трудового потенціалу країни. Крім того, ухвалення такого законопроекту передбачено Угодою про асоціацію з Європейським Союзом».

Зміни процедур укладення строкового трудового договору та проходження випробування при прийнятті на роботу передбачені законопроектом № 5388 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції трудових відносин».

У пояснювальній записці до законопроекту сказано, що мета таких нововведень – спрощення ведення бізнесу. Автори документа вважають, що наразі відносини з найманими працівниками є значною мірою бюрократизованими, а деякі процедури «не несуть в собі корисних функцій та є зайвим тягарем для бізнесу». В свою чергу, як пише «Слово і діло» голова Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики Г. Третякова під час виступу у парламенті наголосила, що урядовий законопроект стимулює роботодавців до легального оформлення трудових відносин та створює передумови для більш ефективного дотримання законодавства про працю.

Важливо також відмітити, що трудовий договір може бути безстроковим або строковим, що укладається на визначений строк, але не більше ніж на п'ять років.

Строковий трудовий договір укладається лише у передбачених законодавством випадках, наприклад, для заміщення тимчасово відсутнього працівника, для виконання невідкладних робіт із запобігання або ліквідації наслідків стихійного лиха, у зв'язку з обранням на визначений строк до складу виборного органу, з працівниками патронатної служби, з творчими працівниками засобів масової інформації, організацій кінематографії, театрів, концертних організацій, за ініціативою працівника тощо

Роботодавець зобов'язаний інформувати працівників, які працюють за строковим трудовим договором, про вакансії, які передбачають можливість укладення безстрокового трудового договору. «Є така деталь, що укладають з працівником строковий

договір, і до двох тижнів – новий строковий договір. Отже, якщо два і більше таких договори роботодавець укладе, то він буде переходити у безстроковий», – каже начальник відділу з питань додержання законодавства про працю управління Держпраці у Тернопільській області І. Хаварівський (<https://suspilne.media>).

На офіційному вебпорталі ФПУ зазначається, що важливим моментом є те, що законопроектом не визначається єдина форма трудового договору, однак допускається укладання строкового трудового договору у письмовій формі. Така невизначеність щодо існування як усної, так письмової форми трудового договору з урахуванням запропонованих змін до статей 57, 58, 62, частини другої статті 66, статті 69 КЗпП (в частині виключення необхідності ведення правил внутрішнього трудового розпорядку), на думку експертів, призведе до дискримінації працівників, які працюють за усним трудовим договором. Значні переваги набуває роботодавець, тоді як права працівників будуть суттєво обмежені. Закон буде мінімально впливати на трудові відносини, тому що в основі відносин між роботодавцем та працівником буде лежати трудовий договір, укладений у письмовій формі.

Експерти висловлюють думку про те, що це підвищує рівень залежності працівника від роботодавця. Зокрема, мова іде про розширення переліку підстав припинення трудового договору, в тому числі можливість встановлення додаткових підстави для припинення строкового договору в письмовій формі.

Також, законопроектом № 5388 пропонується скорочення переліку категорій осіб, яким не встановлюватимуть випробуваний термін. Йдеться про осіб, які не досягли 18 років; вагітні; особи, з якими договір укладають терміном до 12 місяців; люди з інвалідністю, яких направили на роботу за рекомендаціями медико-соціальної експертизи; а також в інших випадках, передбачених законом. Як пише Суспільне Новини (<https://suspilne.media>) юристка К. Швець зауважує, що крім передбачених ст. 41 Кодексу законів про працю, підстав звільнення працівника з ініціативи

власника, пропонується передбачити нову підставу «у зв'язку з припиненням повноважень посадових осіб юридичних осіб, що діють на основі приватної власності».

Наступним нововведенням є індивідуалізоване визначення істотних умов праці у конкретному трудовому договорі замість загальноприйнятих правил внутрішнього трудового розпорядку. Правила внутрішнього трудового розпорядку визначають трудовий розпорядок, тобто основи роботи підприємств, установ та організацій. Роботодавець та виборний орган первинної профспілкової організації займаються розробкою правил внутрішнього трудового розпорядку на кожному конкретному підприємстві. Необов'язковість їх на підприємстві відбирає можливість впливу профспілки та надає роботодавцю шлях до встановлення умов одноособово.

Наступним моментом варто відмітити зміни, що стосуються зменшення кількості обов'язкових кадрових документів.

Зокрема питання стосується скасування складання роботодавцем правил внутрішнього трудового розпорядку, графіків змінності та відпусток. Оформлення цих документів стане необов'язковим, а залишиться на розсуд роботодавця. Як уже зазначалось, режим роботи та її тривалість, питання надання відпусток буде достатньо зафіксувати за домовленістю сторін у трудовому договорі, укладеному у письмовій формі.

Аналізуючи урядовий законопроект, експертне середовище зауважує на тому, що безумовно, роботодавці витрачають значну кількість фінансових ресурсів та часу для забезпечення дотримання ведення такої документації, яка зазвичай залишається виключно формальною. Але у разі відміни обов'язковості складання таких документів певні умови праці та інші умови трудових відносин між роботодавцем та працівників потрібно чітко зазначити та прокоментувати як в строковому договорі та і в колективному трудовому договорі. До того ж, ризики внесення таких змін вбачаються і в тому, що невідомо як це буде сприймати спільнота та бізнес, а головне яка буде створена судова практика

щодо застосування норм права у подібних правовідносинах.

Експерти констатують, що запровадження змін призведе до того, що працівник буде повністю залежати від волі роботодавця, а перенесення регулювання основних та істотних аспектів праці з закону до трудового договору спричинить зловживання з боку роботодавця та поставить працівника ще в більш несправедливе становище.

Особливої уваги потребує глава IX КЗпП, яка зазнає значних змін. Передбачається запровадження прямої дійсної майнової шкоди, яка настає внаслідок порушення працівником умов трудового договору за втрату, погіршення або зниження цінності майна підприємства, установи, організації тощо.

Цікавим моментом даного проекту закону є те, що він створює передумови для вирішення питання про можливість притягнення працівника за розголошення комерційної таємниці. Тобто роботодавець матиме право притягнути працівника до повної матеріальної відповідальності.

Тож очевидно, що запропоновані урядовим проектом виключення статей 43, 43-1 КЗпП, зміни до ч. 4 ст. 62, статей 64, 71 КЗпП, статей 38, 39 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», ст. 11 Закону України «Про відпустки» несуть ризики зниження рівня правового захисту найманих працівників, звужуючи можливості профспілок захищати їх трудові та соціально-економічні права.

До того ж, як вважає експерт з питань соціальної політики А. Павловський, аргументація щодо виключення ст. 43 та ст. 431 не витримує жодної критики, оскільки в якості підстави наводяться норми Конвенції МОП № 158, яка й передбачає проведення узгоджувальних процедур при звільненні працівників. Разом з тим розробники проігнорували необхідність імплементації положень Директиви Ради № 98/59/ЄС від 20.07.1998 про наближення законодавства держав-членів щодо колективного звільнення.

Крім того, експерти звертають увагу і на те, що проект порушує конституційний принцип,

викладений у ст. 22 Конституції України – при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, а також не узгоджується з нормами Директиви ЄС 1999/70/ЄС від 28.06.1999 (пріоритет стабільних відносин), Конвенції МОП № 158 (неможливість припинення трудових відносин без обґрунтування), відповідної Рекомендації МОП № 166, ст. 24 «Право на захист у випадках звільнення» Європейської соціальної хартії.

Тому, як вважають більшість аналітиків даного законопроекту, у цьому контексті чітко прослідковується тенденція щодо витіснення з трудових відносин профспілкової організації. Призначення надурочних робіт є додатковим навантаженням на працівника, а погодження їх графіку, в чинному законодавстві, є гарантією безпечної, нормованої праці. В чинній редакції КЗпП виборний орган первинної профспілкової організації може не дозволити навантаження працівника надурочною роботою, навіть за наявності підстав для їх проведення, а законотворці позбавляють його цієї можливості, адже поняття інформування не включає в себе можливість представництва та захисту їх членів перед роботодавцем.

Аналізуючи урядовий законопроект, представники профспілок висловили свою думку, щодо таких депутатських рішень. «Вся реформа зводиться до того, щоб зробити людину безправною, лишити права колективного захисту, перевести все в режим індивідуальних відносин. Людина найманої праці не зможе вистояти проти роботодавця, який дає роботу, який може дати більшу чи меншу зарплату, який наближеній до себе особі зможе надати зарплату в три рази вищу, ніж висококваліфікованому спеціалісту, тільки тому, щоб оточити себе певною групою осіб, і подавляти людей найманої праці і профспілок», – каже голова Конфедерації Вільних профспілок України та Незалежної профспілки гірників України М. Волинець.

Також очевидним, є те, що Міжнародна конфедерація профспілок і Глобальна профспілка INDUSTRIALL та профспілки України теж виступають категорично проти

ухвалення урядового законопроекту № 5388 та звернулися з відповідною вимогою до керівництва України, оскільки цей законопроект суперечить міжнародним зобов'язанням України та конвенціям Міжнародної організації праці.

В свою чергу федерація профспілок зазначає, спільним представницьким органом репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні опрацьовано презентований Урядом проєкт закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо дерегуляції трудових відносин», який отримав негативну оцінку профспілок. «Цей документ є нащадком сумнозвісних “98 статей” законопроекту “Про працю” (реєстр. № 2708) Милованова. Але цього разу, напевно, побоюючись масових протестів, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України змінило тактику. Замість окремого документу, який мав повністю замінити трудове законодавство, було підготовлено низку змін до нині чинного Кодексу законів про працю України» – обурюються експерти.

Таким чином, ми бачимо, що основними істотними змінами даного законопроекту будуть: впровадження обмеження строків строкового трудового договору, наявність чіткого переліку підстав для укладення такого, оновлені умови матеріальної відповідальності працівників, а також обмеження діяльності професійних спілок.

Загалом, варто зауважити, що дані законопроекти передбачають зміни не тільки до Кодексу законів про працю України, а також Законів України «Про охорону праці», «Про відпустки», «Про професійні спілки, їхні права та гарантії діяльності».

Українська рада бізнесу на своїй фейсбук сторінці зазначає, що законопроект № 5388 потребує доопрацювання до другого читання. Зокрема важливо узгодити питання щодо гарантій працівників під час виконання державних, громадських обов'язків або призову на військову службу; законодавчо закріпити право роботодавця проводити істотні зміни у режимі праці. Зокрема, спосіб та розмір

оплати, режим роботи тощо. Такі новації необхідно запровадити за умови попередження працівників про зміни за 2 місяці; надати роботодавцю право звільняти працівника за власним бажанням, із компенсацією робітнику трьох середньомісячних окладів у момент звільнення, тощо).

На доопрацюванні документу наполягають також з урахуванням зауважень і пропозицій, напрацьованих адвокатами голова Комітету з трудового права В. Поліщук та членом Комітету А. Андрушко.

Голова партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко заявила, про те що не можна підтримувати законопроекти, які порушують трудові права українців. Про це вона заявила під час свого виступу з трибуни Верховної Ради України. Вона наголосила на неприпустимості зменшення гарантій прав працівника на визначену тривалість робочого дня, вихідні та відпустку та формування відносини між роботодавцем і працівником на базі короткострокових угод.

Лідер «Батьківщини» звернула увагу на те, що проти попередні ухваленого законопроекту № 5388 виступила Міжнародна організація праці та міжнародні профспілки, які попереджали, що Україні загрожують певні санкції у разі, якщо наступ на трудові права буде продовжено.

Утім дещо іншої думки дотримується заступниця Міністра економіки України С. Глушенко: «Чинне трудове законодавство не відповідає економічним реаліям, є незручним для сучасної інноваційної економіки, для малого та середнього бізнесу. Надмірна зарегульованість офіційних трудових відносин часто призводить до того, що суттєва їх частина знаходяться в тіні. Наразі понад 3 млн українців працюють неофіційно, позбавлені можливості захистити свої соціально-трудова права. Ухвалення законопроекту дозволить забезпечити створення чесних правил гри на ринку праці, досягти балансу інтересів працівників та роботодавців, стимулювати розвиток бізнесу», – зазначила вона. Як наполягає фахівець, проєктом закону передбачено збереження існуючих та запровадження нових соціально-трудова гарантій працівників, визначених

міжнародними актами. Важливо, що проєкт закону розроблявся у тісному діалозі з бізнесом та має підтримку зі сторони підприємців.

Аналогічну позицію займає Голова Ради Федерації роботодавців України Д. Олійник, який зазначив, що «на думку Федерації роботодавців України, проєкт закону № 5388 в цілому вирішує поставлену мету з дерегуляції трудових відносин, полегшує адміністрування трудових відносин в частині ведення кадрової документації, а також інших документів, які роботодавець складає відповідно до КЗпП, робить крок до поступового переведення погоджувального механізму з профспілками на консультаційний та механізм інформування, що враховує Європейську директиву № 14».

На думку Д. Олійника одним із кроків позитивної зміни філософії взаємовідносин з бізнесом може стати прийняття цього закону.

В той же час, як вважає голова Тернопільської обласної ради профспілок А. Присяжний «це не перша спроба змінити трудові відносини в Україні. Ми виступаємо за те, щоб був цілісний трудовий Кодекс України про працю. Проєкт № 5388 суттєво обмежує права профспілок на захист людей найманої праці. Сьогодні людина, яка працює, яка продає свій розум, повинна мати і захист. Людина сама наймається на роботу, але вже система трудових відносин, система оплати праці, відпочинку, робочого часу і інші аспекти, вони регулюються чинним трудовим законодавством. Сьогодні є профспілка, яка стоїть на стороні найманого працівника, коли ці норми трудових відносин порушуються».

Отже, здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що дані законопроєкти, мають ряд складних моментів, які можуть впливати на положення працівника в трудових відносинах. Також, очевидною є актуальність питання щодо оновлення і модернізацію трудового законодавства України, наближення його до світових стандартів прогресивних економік (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України (<https://www.kmu.gov.ua>); Офіційний вебсайт Міністерства економіки України (<https://me.gov.ua>); веб-портал Федерації профспілок України*

(<https://fpsu.org.ua>); Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН» (https://jurliga.ligazakon.net/news/206379_posilennya-zakhistu-prav-pratsvnikv-zakonoproekt-ukhvaleno-za-osnovu), (https://jurliga.ligazakon.net/news/206713_zakonoproekt-5266-rozshirennya-prav-pratsvnikv-za-rakhunok-obmezheniya-robotodavtsya), (https://biz.ligazakon.net/news/202365_posilennya-zakhistu-prav-pratsvnikv-shcho-proponu-uryadoviy-proekt?_ga=2.52239982.619279049.1632118458-1054428546.1617100942), (https://jurliga.ligazakon.net/news/206355_deregulyatsya-trudovikh-vidnosin-zakonoproekt-priynyato-za-osnovu), (https://biz.ligazakon.net/analytics/204645_novats-trudovogo-zakonodavstva-yak-proekti-5388-5371-zmnyat-zhittya-bznesu?_ga=2.181992160.619279049.1632118458-1054428546.1617100942), (https://biz.ligazakon.net/analytics/204743_bznesu-gotuyut-zmni-trudovogo-zakonodavstva?_ga=2.181992160.619279049.1632118458-1054428546.1617100942); Офіційний вебпортал Міністерства економіки України (<https://www.me.gov.ua>); FINBALANCE (<https://finbalance.com.ua/news/vr-priynyala-v-1-mu-chitanni-zakonoproekt-pro-derehulyatsiyu-trudovikh-vidnosin>); «Правовий Альянс» (<https://www.legalalliance.com.ua/novini/zakonoproekt-pro-vnesenna-zmin-do-deakih-zakonodavcih-aktiv-ukraini-sodo-deregulacii-trudovih-vidnosin-so-mae-znati-robotodavca/>); Суспільне мовлення України (<https://suspilne.media/171121-u-ternopoli-prezentovali-dokumentalniy-film-nevidimiy-bataljon/>); Аналітичний портал «Слово і діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2021/09/22/statija/suspilstvo/bezstrokovi-dohovory-vyprobuvalnyj-termin-proponuye-zminyty-zakonoprojekt-pro-trudovi-vidnosyny>); Unba.org.ua. (<https://unba.org.ua/news/6943-zaproponovani-u-zakonoproekti-5388-zmini-mozhut-prizvesti-do-porushennya-trudovih-prav-i-garantij-pracivnikiv-ta-zlovzhivan-z-boku-robotodavcyia.html>); Yur-Gazeta.com (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/tri-vazhlyvi-kroki-do-regulyaciyi-trudovih-vidnosin.html>); LB.ua (https://lb.ua/news/2021/09/21/494463_timoshenko_zakonoproiekt_pro.html), (https://lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/495450_mizhнародni_obiednannya_profspilok.html);(https://lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/494870_neoliberalniy_nastup_trudovi.html).

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Запобігання та протидія насильству в сім'ї: українські реалії та зарубіжний досвід

Проблема насильства в сім'ї, на жаль, була і залишається в Україні актуальною, оскільки входить у четвірку найчастіших правопорушень.

Тривалий час проблема насильства в сім'ї вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання в сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалася грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до безвідповідальності у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади.

Пандемія COVID-19 та відповідно введення карантину значним чином змінила усталений спосіб життя та спричинили загострення проблеми насильства в сім'ї та в партнерських стосунках, в світі та Україні. Про це, зокрема, сказав Президент В. Зеленський під час зустрічі з представниками громадських і міжнародних організацій, присвяченій питанням реалізації державної політики з протидії та запобігання домашньому насильству (21 вересня 2020 р.).

За словами Генерального прокурора І. Венедіктової, щороку кількість звернень потерпілих від домашнього насильства збільшується, оскільки все більше людей вирішують не замовчувати цю проблему. Зокрема, якщо у 2018 р. з заявами звернулися 1,5 тис. осіб, то у 2019 р. – більше 2,5 тис., у 2020 р. – біля 4 тис., а у першому кварталі 2021 р. – 1 тис. 220 осіб. Про це вона повідомила під час виступу на круглому столі «Чому ратифікація Стамбульської конвенції важлива для України?» (14 травня 2021 р.).

Сучасна правова доктрина, міжнародне право та європейська конвенційна спадщина зобов'язують державу щодо створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству, доступної для

постраждалих від такого насильства, спрямованої на захист їх безпеки, заявила заступниця міністра внутрішніх справ К. Павліченко.

Основним принципом боротьби з домашнім насильством є притягнення правопорушників до відповідальності, забезпечення правосуддя для постраждалих і припинення беззаконня. Держава зобов'язана забезпечувати відповідне покарання правопорушників, не допускати того, щоб релігія, культура, традиції чи інші суб'єктивні причини використовувалися для виправдання кримінально караного поведінки, а також забезпечувати невідкладне реагування з боку правоохоронних органів на звернення про допомогу, врегулювання ними кримінально караних та небезпечних ситуацій і швидко розслідувати всі заяви про насильство щодо жінок та домашнього насильства.

Говорячи про важливі кроки, здійснені в Україні для подолання насильства за ознакою статі та домашнього насильства, слід відзначити:

– Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (набрав чинності 7 січня 2018 р.), який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Крім кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, передбачається застосування спеціальних заходів з попередження насильства, що належать до запобіжних заходів та є формою реагування держави на прояви насильства з метою їх подальшої профілактики, зокрема, до правопорушника можуть бути застосовані такі спеціальні заходи, як «терміновий заборонний припис» який здійснюється поліцією та застосовується до правопорушника не більше,

ніж на 10 днів. Припис полягає в обмеженні доступу правопорушника, що вчиняє домашнє насильство, до житлового приміщення, де проживає жертва. «Обмежувальний припис» застосовується судом на термін від 1 до 6 місяців після факту насильства, коли є докази, зокрема неодноразове звернення до поліції, та складений адміністративний протокол;

– у Кодексі України про адміністративні правопорушення міститься окрема норма, що передбачає спеціальну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису особою або непроходження корекційної програми. Такі діяння кваліфікуються за ст. 173-2 КУпАП, зокрема, адміністративній відповідальності підлягає особа, яка вчинила насильство в сім'ї, під яким розуміється умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого; не пройшла корекційну програму (за умови попереднього направлення на таку особи, яка вчинила насильство в сім'ї);

– Закон України про кримінальну відповідальність, який доповнив Кримінальний кодекс України ст. 126-1 «Домашнє насильство», тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо іншого члена подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи (набрав чинності 11 січня 2019 р.);

– Указ Президента України № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» (від 21 вересня 2020 р.).

Серед невідкладних заходів, спрямованих на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, насильства за ознакою статі, зокрема, розроблення та затвердження державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

Крім цього, з метою удосконалення правового регулювання притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування, а також практичної реалізації права постраждалої особи на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства, було прийнято Закон № 1604-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі», який набрав чинності 1 серпня 2021 р.

Новоухвалений закон посилює відповідальність за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Зокрема: додає санкцію у вигляді громадських робіт, котра передбачає перерахування коштів за виконання цих робіт постраждалим від насильства; пропонує притягувати військових за вчинення цього злочину на загальних підставах, а не на підставі дисциплінарного статуту, однак до них не можуть застосувати громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт; дозволяє розглядати справу без присутності порушника, якщо він належно повідомлений. Він може бути притягнутий до відповідальності протягом шести місяців після вчинення злочину (раніше було три місяці); прописано, що вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі тягне за собою штраф у розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170–340 грн) або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб. Особі, яка протягом року вже вчиняла таке

правопорушення, загрожує штраф 370–680 грн або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адмінарешт на строк до 15 діб.

За словами однієї з авторів Закону, народної депутатки Є. Кравчук, суть законопроекту – дуже проста: залучати порушників до суспільно корисних робіт з одночасним спрямуванням коштів за виконання таких робіт постраждалій особі, адже на сьогодні більшість винних у домашньому насильстві сплячують штрафи з сімейного бюджету.

Також дуже важливим вона назвала нововведення щодо можливості розгляду справ про домашнє насильство без присутності самих кривдників, які часто намагаються сховатись від слідства, що «сильно ускладнює ухвалення рішення про покарання».

З розвитком суспільних відносин законодавство потребує удосконалення, оновлення та відповідних змін, проте навіть дуже суворий закон не зможе покарати кривдника, якщо суспільство буде замовчувати проблему. Заступниця міністра К. Павліченко переконана, що ухвалення нового Закону сприятиме розбудові суспільства вільного від домашнього насильства.

Одним із важливих аспектів протидії домашньому насильству в цілому, на думку К. Павліченко, є створення та розбудова належної інфраструктури на місцевому рівні. 30 червня 2021 р. під час чергового засідання Кабінету Міністрів було затверджено розподіл субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам в розмірі 274,2 млн грн, завдяки якій 125 громад отримують кошти для створення та покращення діяльності спеціалізованих служб, зокрема, притулків, денних центрів, консультативних служб, придбання автомобілів для мобільних бригад при притулках. Зокрема, за рахунок субвенції планується утворити 28 притулків, 39 денних центрів, 58 консультативних служб та 40 мобільних бригад для підтримки постраждалих осіб. Водночас буде покращено рівень надання соціальних послуг у 16 діючих притулках.

Генпрокурор І. Венедіктова підкреслила, що на рівні держави робиться чимало глобальних кроків для подолання домашнього насильства.

Зокрема, до важливих кроків можна віднести приєднання України за ініціативи першої леді О. Зеленської у вересні 2020 р. до заснованого країнами Великої Сімки «Партнерства Біарріц» щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У межах партнерства Україна як повноправна учасниця бере на себе зобов'язання у п'яти сферах. Це розвиток безбар'єрного публічного простору, дружнього до сімей з дітьми та маломобільних груп населення; навчання дітей принципів рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків; створення більших можливостей для чоловіків піклуватися про дітей.

Задля підвищення обізнаності органів влади та суспільства щодо Стамбульської конвенції та проблеми насильства стосовно жінок Рада Європи з початку 2021 р. реалізує новий дворічний проєкт «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW). Проєкт, розроблений відповідно до Плану дій РЄ для України (2018–2022 рр.), зосереджено на підтримці розвитку національного законодавства та проведенні політичних реформ, пов'язаних з протидією домашньому насильству.

Значну дискусію в українському суспільстві та політикумі викликало питання необхідності ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція).

Стамбульська конвенція – це перший міжнародний юридичний обов'язковий акт під егідою Ради Європи, який охоплює питання, пов'язані з насильством проти жінки (покарання й переслідування злочинців, захист і допомога жертвам, запобігання та протидія насильству як соціальному явищу). Конвенція набула чинності 1 серпня 2014 р. і є відкритою для підписання і ратифікації всіма країнами, зокрема за межами регіону Ради Європи. Станом на 2021 р. Конвенцію підписали 44 держави і 24 країни її ратифікували. Україна підписала, але досі не ратифікувала документ.

На думку віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції

О. Стефанішиної, ратифікація Стамбульської конвенції дасть змогу захистити українських жінок, які стають жертвами домашнього насильства, не тільки в Україні, а й за кордоном. Вона також зазначила, що Конвенція формує найкращі стандарти допомоги постраждалим та реагування на насильство, які стимулюють розвиток національного законодавства і політики. Урядовиця наголосила, що навколо Конвенції досі залишається чимало непорозумінь та гострих дискусій попри активну роботу уряду, міжнародних та громадських організацій.

Не зважаючи на те, що законодавство України наближено до Стамбульської конвенції, це не відмінняє необхідності її ратифікації, впевнена міністерка соціальної політики М. Лазебна.

Ратифікувавши Конвенція, держава бере на себе в тому числі міжнародні зобов'язання, функцію звітування і повинна переглянути своє законодавство, щоб відповідати стандартам цієї конвенції, наголосила юристка та віце-президентка ГО «Ла Страда-Україна» М. Легенька.

В ратифікації документу зацікавлені правозахисники, адвокати, судді, прокурори, які на сьогодні не можуть застосовувати положення Конвенції у судових процесах, що заважає ефективності протидії насильству проти жінок, а також й дітей у сім'ях, повідомила голова Постійної делегації ВРУ у Парламентській асамблеї Ради Європи М. Мезенцева.

Як відомо, у квітні 2021 р. генпрокурор І. Венедіктова підписала офіційну позицію Офісу генпрокурора щодо відсутності будь-яких перешкод в Україні для запуску процедури ратифікації Стамбульської конвенції.

Прискорити ратифікацію Конвенції Ради Європи закликала Україну ООН. Таким чином в представництві ООН в Україні відреагували на відповідну петицію до Президента України, яка набрала понад 25 тис. голосів, необхідних для її розгляду.

Посол ЄС в Україні М. Маасікас зазначив, що Україна є однією з тих країн, які за останні роки досягли значного прогресу у законодавстві про гендерну рівність та домашнє насильство. ЄС вітає цей прогрес і також закликає Україну

прискорити ратифікацію Стамбульської конвенції, підкреслив посол Євросоюзу.

Серед головних перепон на шляху ратифікації Конвенції в Україні називають зафіксовані в ній поняття «гендер» та «гендерна ідентичність».

Противники Стамбульської конвенції, розуміючи важливість і необхідність боротьби із насильством відносно жінок, впевнені, якщо ці терміни ввести до вітчизняного законодавчого поля, то з часом це може викликати підміну «звичного поняття біологічної статі» і сприяти пропаганді одноставевих шлюбів.

Категорично проти ратифікації Стамбульської конвенції виступила Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. Представники Церков наголосили, що вони, звичайно, проти домашнього насильства, але переконані у нав'язуванні цим документом гендерної ідеології, яка не стосується захисту від домашнього насильства, проте суттєво шкодить моральним засадам і сімейним цінностям українського суспільства. Замість ратифікації Стамбульської конвенції церковники закликають розвивати національне законодавство України з протидії домашньому насильству та насильству проти жінок, як це роблять інші країни Європи, які також відмовилися від ратифікації цієї Конвенції (Великобританія, Ліхтенштейн, Латвія, Литва, Словаччина, Чехія, Угорщина, Болгарія, Молдова, Вірменія).

До речі, Туреччина, яка першою підписала дану Конвенцію у 2011 р., 20 березня 2021 р. першою вийшла з неї. На рівні уряду цей крок пояснили тим, що права жінок уже гарантовані внутрішнім законодавством, зокрема конституцією та законами. У Польщі, наприклад, навіть після підписання й ратифікації Конвенції в липні 2020 р. розпочали процес виходу з цієї угоди.

Однозначно наявних законів досить для того, щоби забезпечити права жінок, меншин і взагалі всіх груп, які зазнають насильства, наголошує керуючий партнер компанії «Правові партнери» А. Доманський. На жаль, ці закони просто не виконуються, а ще один суперечливий документ, як-от Стамбульська конвенція, тільки ускладнить ситуацію, зазначив юрист.

Крім ідеологічного складника, проблема для України перебуває ще й в площині економіки. Необхідно чітко розуміти наслідки ратифікації подібного документа, перш ніж ухвалювати це рішення остаточно, адже Стамбульська конвенція накладає на підписантів додаткові фінансові зобов'язання. Вартість утримання одного табору ЛГБТ-біженців в Україні може досягати 95–100 млн грн на рік. В умовах гострого дефіциту бюджету, браку коштів Україна просто не може собі дозволити гратися в такі ігри, переконаний директор Інституту економіки та прогнозування НАНУ В. Геєць. На його думку, правильно було б відмовитися ратифікувати Конвенцію в її нинішньому вигляді.

З ним згоден і директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов. На його словами, Україні пропонується бездумно прийняти всі умови Конвенції, яку відмовляються підписувати безліч європейських країн. Безумовно, це буде дуже необачним вчинком, який вдарить по гаманцях платників податків, по суверенітету держави. Тому Конвенція в такій редакції, як зараз, точно має бути відхилена, упевнений політолог.

Глава Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко також переконаний, що Стамбульська конвенція – досить суперечливий документ принаймні в його нинішньому вигляді. Вона не тільки покладає на державу додаткові витрати, а ще й фактично суперечить Конституції України й безлічі інших законів. За словами В. Фесенка, її повноцінна імплементація вимагає серйозних змін законодавства, а провести це все через Раду без проблем у нинішніх умовах буде практично нереально.

Як видно, проблема домашнього насильства наразі є загальносвітовою та різні країни протягом значного проміжку часу намагаються його подолати, зменшити його прояви, мають вдалі та не зовсім програми.

На міжнародному рівні не існує єдиного визначення поняття домашнього насильства. Залежно від мети можна виділити два підходи до його визначення: широкий, який всебічно охоплює це явище, і вузький, що охоплює

лише діяння, що мають ознаки правопорушень, відповідальність за які передбачена відповідним національним законодавством.

Разом з тим, більшість міжнародних документів, зокрема і Стамбульська конвенція, під терміном «домашнє насильство» визначає всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що здійснюються у сім'ї, або на побутовому рівні, або між колишнім чи теперішнім подружжям/партнерами, незважаючи на те, проживає правопорушник із жертвою або окремо від неї.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 р., законодавство жодної з країн світу не захищає повністю від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не вважається злочином. Дійсно, покарання є досить різними та залежать від країни. Найсуворіші покарання у Північній Європі. Наприклад, у Швеції криміналізовані всі форми домашнього насильства. Можна опинитися за ґратами навіть за грубу емоційну сварку, під час якої висловлювалися погрози. Схожі закони у Норвегії та Фінляндії.

З огляду на глобальність проблеми домашнього насильства ООН розробила відповідні рекомендації у вигляді Модельного законодавства (2 лютого 1996 р.), на яке повинні орієнтуватись держави при розробці та прийнятті власних законів з вирішення проблеми насильства в сім'ї. У відповідності до рекомендацій ООН національні закони по протидії домашнього насильству повинні бути зорієнтовані одночасно на досягнення декількох цілей: 1) захист жертв насильства; 2) попередження подальшого насильства; 3) покарання осіб, які вчинили насильство. В рекомендаціях також зазначені необхідні умови досягнення цих цілей, зокрема: проведення в країні роботи по формуванню громадської думки і підвищенню рівня поінформованості населення країни в цій галузі; створення служб невідкладної допомоги жертвам різних видів насильства та їх сім'ям; просвітництво, консультування та психокорекція для кривдника, жертви та інших членів сім'ї; навчання та консультування суддів, прокурорів, поліцейських та соціальних працівників

ефективним діям в ситуаціях, пов'язаних з домашнім насильством.

Вивчення та запровадження достатньо суттєвого досвіду нормативно-правових та організаційних заходів, спрямованих на упередження домашнього насильства, напрацьованого державами Європи та світу є не менш перспективним та корисним, переконані експерти.

Корисним для України може бути позитивний досвід протидії насильству в сім'ї в державах англо-американського типу правових систем, зокрема США, Канаді. Ці країни вже давно і наполегливо працюють у напрямку протидії насильству в сім'ї, приділяючи увагу питанням прав жінок і дітей, а тому накопичили значний досвід у цій сфері.

На сьогодні США є державою з чітко виробленими механізмами протидії насильству в сім'ї. Оновленим підходом у політиці США щодо реагування на насильство в сім'ї є контроль, який головним чином виражається в формі практики обов'язкового реагування на насильство в сім'ї, а саме: обов'язковий арешт, принцип обов'язкового судового провадження та обов'язкове інформування, яке передбачає, що медичний персонал зобов'язаний повідомляти про будь-які факти насильства в правоохоронні органи. Також слід зазначити, що в багатьох штатах США ще наприкінці 60-х років минулого сторіччя було прийнято законодавство, яке зобов'язує громадян повідомляти владі про кожен випадок підозри в поганому поведженні з дітьми.

Позитивною рисою законодавства США є передбачення в законодавстві декількох видів охоронного ордеру – надзвичайного охоронного, тимчасового охоронного та постійного охоронного. Варто зазначити, що на відміну від захисного припису, який виноситься щодо особи, яка вчинила насильство, відповідно до законодавства України, охоронний ордер у США передбачає великий спектр обмежень і зобов'язань для особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

Можливість отримання потерпілою особою надзвичайного та тимчасового охоронного ордеру до моменту розгляду справи в суді є

важливою гарантією безпеки потерпілого від насильства в сім'ї та сприяє попередженню не лише адміністративних правопорушень у майбутньому, але й кримінальних злочинів. Такий позитивний досвід може бути впроваджено в Україні, а норми законодавства США, що передбачають можливість видання різних видів охоронного ордеру, імплементовані у вітчизняне законодавство.

У США функціонує понад 200 спеціальних судів, які займаються справами про насильство в сім'ї. Фахівці вважають, що спеціалізовані суди розглядають справи про домашнє насильство більш ефективно, підвищують рівень законслухняної поведінки з боку порушників закону, призначають більш суворе покарання й виносять більший відсоток обвинувальних вироків. Крім цього, в рамках спеціальної програми «Ініціатива суддівського наставництва» визначають кращих суддів, які можуть допомогти іншим розробити власні програми, поділитися своїми знаннями та досвідом, встановлюючи зв'язки між судами з метою впровадження передових методів роботи, удосконалення порядку судочинства, переймання відповідних програм і покращення можливостей судової системи штату щодо ефективного реагування в таких складних справах.

Також варто звернути увагу на діяльність служб захисту дітей від насильства в сім'ї. Так, відповідно до спільного національного Закону США «Про запобігання поганому поведженню з дітьми та ліквідації його наслідків» створено Національний Центр з проблем жорстокого поведження з дітьми та проблем запущених дітей, який відповідальний за координацію роботи служб захисту дітей, забезпечення практичної допомоги штатам і фінансування дослідницьких проєктів з питань насильства в сім'ї щодо дитини.

Окремий інтерес має законодавство та система заходів протидії насильству в сім'ї в Канаді. Слід зазначити, що Канаді належить одне з провідних місць у світі серед країн, які ведуть боротьбу з насильством у сім'ї. З початку 1997 р. в Канаді розпочинається курс на нову політику у сфері протидії насильству

в сім'ї – політику «нульової терпимості», суть якої зводилася до того, що жоден випадок насильства в сім'ї не має залишитися без уваги і покарання, що має діяти на всіх рівнях державної влади, у роботі громадських організацій і кожного члена суспільства.

У Канаді створено гнучку та розгалужену систему ордерів і приписів, що дозволяють терміново втрутитися в інцидент насильства, убезпечити постраждалих від контактів з агресором, увійти до помешкання представникам правоохоронних органів, евакуювати постраждалих, установлювати спостереження за оселею.

Заслуговує також на увагу система термінового реагування на випадки насильства в сім'ї. Постраждалі безкоштовно отримують портативну апаратуру, за допомогою якої можна подати сигнал небезпеки, який буде переданий до поліції як дзвінок надзвичайної важливості.

У Канаді створено велику систему з близько 400 так званих шелтерів (притулків), які здійснюють допомогу жертвам насильства в сім'ї і надають їм такі послуги: консультації, курси психологічної реабілітації, освітні послуги, послуги юриста, 24-годинна кризова телефонна лінія та інші.

У Канаді діє чимало різноманітних програм, направлених на протидію насильству в сім'ї. Насамперед слід указати програму групових сімейних конференцій, суть якої зводиться до того, що для розв'язання проблеми насильства у шлюбі або проти дитини в сім'ї залучається вся родина (старше покоління, молодші та інші); програми корекції поведінки кривдників: 84-годинна програма інтенсивної терапії для умовно звільнених від покарання (тих, хто проходить пробацію); 300-годинна програма для тих, хто відбуває покарання за насильницькі злочини; програми довготермінової підтримки й відновлення дітей – жертв і свідків домашнього насильства – із залученням служб опіки, медиків, освітян тощо.

Характерною особливістю законодавства Німеччини у цій галузі є спрямованість на вилучення з сім'ї особи, яка вчинила домашнє насильство. Відповідно до німецького

законодавства, така особа повинна залишити житло за наказом поліції на строк до 10 днів.

Крім того, у Німеччині серед підрозділів поліції існують так звані відділи Уповноважених з питань домашнього насильства, які займаються виключно справами домашнього насильства. Розширюючи знання в цій галузі, працівники цих підрозділів ефективніше розслідують та виявляють факти домашнього насильства, встановлюють контакт з жертвою та агресором, щоб зупинити подальші випадки насильства.

В Австрії на законодавчому рівні прописані певні заборони для кривдника, зокрема, якщо вік жертви не досягає 14 років, кривднику забороняється наближатись менше ніж на 50 метрів до закладу освіти чи соціального захисту, де перебуває жертва.

Варто відмітити, що в Австрії поліція у випадку реальної небезпеки продовження або посилення насильства щодо потерпілої особи також має право на виселення кривдника з житла незалежно від його права власності шляхом видання заборонного ордеру на десятиденний строк.

Корисним може бути досвід Франції. Зокрема, у країні ефективно налагоджена взаємодія підрозділів поліції з «гарячою мобільною лінією», що дає змогу оперативно прибувати на місце вчинення насильства в сім'ї. Крім того, підрозділи поліції мають право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство в сім'ї, із місця спільного проживання з потерпілою особою, а суд може призначати такий захід протидії насильству в сім'ї, як використання електронних ОРБ-браслетів. За допомогою цих браслетів поліція отримує сигнал про те, що особа, яка вчинила насильство в сім'ї, наближається до потерпілої, і можуть негайно реагувати на це.

Загалом, досвід вилучення особи, яка здійснила домашнє насильство, з родини також практикують такі країни Європи, як Іспанія, Нідерланди, Чехія, Швеція та інші. Такий досвід було б доцільно залучити Національній поліції України, адже в Україні ізолюють жертву насильства, тоді як в більшості країн світу – кривдника.

У Норвегії ще в 1988 р. почало діяти беззастережне переслідування у випадку вчинення насильства в сім'ї. Кримінальна справа буде передана до суду, навіть якщо жінка відкликала свою заяву. А постраждалі від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства мають право на безоплатну допомогу юриста.

Законодавство Португалії також визначає насильство в сім'ї, як злочин. Воно класифікується як «(фізичне чи психологічне) жорстоке ставлення до подружжя, неповнолітнього чи неповноправної особи» і тягне за собою позбавлення волі від одного до п'яти років, при цьому переслідування кривдника не залежить від заяви постраждалої особи.

Аналізуючи зарубіжний досвід запобігання, протидії домашньому насильству, доцільно також окреслити такий інноваційний механізм, як Схема розкриття інформації про домашнє насильство у Великій Британії. В країні кримінально-правова протидія домашньому насильству здійснюється відповідно до Закону «Про домашнє насильство». Водночас передбачається дія і так званого «Закону Клер», за яким особа у будь-який момент може звернутися в поліцію з метою перевірки, чи має її партнер «насильницьке минуле». За таким запитом поліція зобов'язана провести спеціальну перевірку та за її результатами поінформувати заявника.

Ще одним структурним елементом міжнародного законодавства стосовно окресленої проблематики є запровадження спеціалізованих навчальних курсів для суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Так, у Данії питання щодо домашнього насильства внесені до навчальних планів студентів-медиків, медсестер і дослідників у галузі охорони здоров'я. Це також один із предметів підготовки аспірантів на факультетах гінекології, педіатрії та психіатрії. У Сполученому Королівстві для суддів, що мають справу з випадками домашнього насильства, доступні спеціальні програми підготовки. Відвідування подібних курсів – необхідна умова для того, щоб стати

суддею, компетентним у галузі домашнього насильства. Національний суддівський інститут Канади розробив окремий 4-денний курс з розгляду справ щодо домашнього насильства у сімейних та кримінальних судах.

Вивчення міжнародного досвіду запобігання та протидії насильству в сім'ї та впровадження найкращих зарубіжних практик у вітчизняне правове поле є необхідним та допоможе Україні вирішити низку проблем, що виникають сьогодні у сфері протидії домашньому насильству та мінімізації його проявів у майбутньому.

Отже, за останні роки Україна вжила досить рішучих кроків для ефективного реагування та запобігання домашньому насильству. Проте нормативно-правова база щодо запобігання та протидії домашньому насильству в Україні залишається порівняно новою сферою й досі еволюціонує, досі існує потреба в забезпеченні застосування послідовного, орієнтованого на постраждалих осіб та заснованого на правах людини підходу, що відповідатиме вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-pidpisav-ukaz-pro-nevidkladni-zahodiz-z-63829>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3245661-v-ukraini-soroku-zrostaе-kilkist-sprav-pro-domasne-nasilstvo-venediktova.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3224428-stambulska-konvencia-venediktova-pidpisala-oficijnu-poziciu-ofisu-genprokurora.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3245470-es-zaklikaе-ukrainu-priskoriti-ratifikaciu-stambulskoi-konvencii.html>); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/zahist-prav-lyudini-ta-borotba-z-nasilstvom-ye-prioritetom-dlya-mvs>; [18](https://www.kmu.gov.ua/news/marina-lazebna-domashnye-nasilstvo-cenne-prosto-bida-i-kriza-okremoyi-simyi-ce-riziki-upobudovi-socialnogo-miru-i-blagopoluchhya-v-</i></p></div><div data-bbox=)*

*suspilstvi); офіційний вебпортал Верховної Ради України (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69632); сайт thepage.ua (<https://thepage.ua/ua/exclusive/skilki-koshuue-ukrayini-stambulska-konvenciya>); інформаційне агентство «Українські Національні Новини» (<https://www.unn.com.ua/uk/news/1934717-z-mitloyu-u-rukakh-za-domashnye-nasilya-virishili-karati-suspilno-korisnimi-robitya>); сайт Міністерство внутрішніх справ (<https://mvs.gov.ua/uk/news/news/verhovna-rada-posililapokarannya-za-domasnje-nasilstvo>; <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/uryad-vidiliv-kostina-dopomogu-postrazdalim-vid-domasnyogonasilstva>); вебпортал «СУСПІЛЬНЕ/Новини» (<https://suspilne.media/83561-kilkist-vipadkiv-domasnogo-nasilla-u-period-karantinu-zalisaetsa-visokou-ekspertka/>); сайт «Pravokator» ([*konventsiiyu-perevagy-ta-ryzyk-dlya-ukrayiny/\); сайт Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій \(<https://vrciro.org.ua/ua/news/uccro-action-plan-on-combating-domestic-violence>; <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-against-istanbul-convention-and-gender-ideology>\); \(Нерода М. Актуальний зарубіжний досвід протидії домашньому насильству \(\[http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19176/1/ЗБІРНИК%2014.12.2020_p187-190.pdf\]\(http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19176/1/ЗБІРНИК%2014.12.2020_p187-190.pdf\)\); \(Собко Г. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству \(\[http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/1/tom_2/33.pdf\]\(http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/1/tom_2/33.pdf\)\); Лугіна Н. Міжнародний досвід боротьби з домашнім насильством \(\[http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/4752/1/4505_IR.pdf\]\(http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/4752/1/4505_IR.pdf\)\); Бакаїм М. Досвід зарубіжних країн у подоланні насильства в сім'ї \(\[https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/60-_Bakaim.pdf\]\(https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/60-_Bakaim.pdf\)\).*](https://pravokator.club/news/pro-stambulsku-</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Уряд пропонує посилити захист прав споживачів в інтернеті

За ініціативи Кабінету Міністрів України до ВРУ подано проєкт закону № 6134 «Про захист прав споживачів».

Як наголошується в пояснювальній записці, законопроект розроблено на виконання п. 124 Плану пріоритетних дій Уряду, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 276-р, з метою наближення національного законодавства про захист прав споживачів до законодавства Європейського Союзу та гармонізації системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС.

В експертних колах давно обговорюється невідповідність чинного закону «Про захист прав споживачів» сучасним економічним практикам, а саме неврегульованість питання захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі.

За результатами аналізу звернень споживачів про порушення їх прав, зокрема, у сфері електронної торгівлі, виявлено наступне: при купівлі продукції в інтернет-магазинах

споживачам надається недостовірна інформація про продукцію, її споживчі властивості, ціну, умови доставки, порушується право споживача на розірвання договору, відмову від продукції та повернення коштів;

зустрічаються випадки відсутності відомостей про суб'єкта господарювання, достатні для його ідентифікації, що унеможливає здійснення заходів державного нагляду (контролю) Держпродспоживслужбою, у разі порушення суб'єктом господарювання законодавства про захист прав споживачів, зазначається в пояснювальній записці до законопроекту.

Новий документ пропонує більше можливостей для захисту в разі порушення прав споживача.

Термінологічний апарат проєкту закону поповнено такими визначеннями як електронний торговельний майданчик (маркетплейс), електронний сервіс порівняння продукції (прайс-агрегатор) та прописано їх відповідальність за наявність інформації, яка

стосується даних про суб'єктів господарювання, що продають продукцію на вебсайтах маркетплейса та прайс-агрегатора.

Запроваджуються нові інструменти захисту прав споживачів під час електронної торгівлі. Наприклад, може бути обмежено доступ до сайтів, на яких відсутня інформація про продавця.

Розширено перелік нечесних комерційних практик. Наприклад, пропозиція замовних відгуків про продукцію з метою підняття/пониження рейтингу вважатиметься нечесною комерційною практикою, також такою вважатиметься виведення за результатами пошукового запиту споживача в Інтернеті інформації про запитувану продукцію у вищій рейтинг без вказівки, що це є рекламою або що досягнення високого рейтингу продукції за результатами пошуку в Інтернеті сплачено суб'єктом господарювання

Визначено права споживачів, які купують товари з цифровим вмістом. Якщо для забезпечення належної якості та безпечності товару з цифровим вмістом необхідно встановити оновлення, то споживач має право на його постачання, а також на отримання інформації про його доступність.

Встановлено мінімальний гарантійний строк – не менше 2-х років для нових товарів та не менше 1-го року для вживаних товарів.

Розширено права споживачів у разі, коли у придбаного товару виявлено недоліки. За рахунок продавця повертатимуться на ремонт абсолютно усі товари (у чинному законі лише ті, що важать понад 5 кг). Якщо ж товар не підлягає ремонту, то строк для його заміни зменшено з 2-х місяців до 14 днів.

Визначено права та обов'язки покупця і продавця у разі здійснення покупцем попередньої оплати за продукцію. Попередня оплата супроводжується обов'язковим договором, який покупець може розірвати, якщо він не отримав продукцію у встановлений строк, а продавець зобов'язаний протягом 14 днів повернути йому суму попередньої оплати.

Як зазначив Прем'єр-міністр Д. Шмигаль безпека споживача, тобто кожного українця – це один із головних пріоритетів держави та

Уряду. Оновлена редакція проекту закону «Про захист прав споживачів» відповідає найкращим європейським практикам і запроваджує механізм добровільної ідентифікації продавця в реєстрі інтернет-магазинів. Це дозволить усунути існуючу на сьогодні проблему, коли людина не може поскаржитись або повернути товар, придбаний в інтернеті. За словами Прем'єр-міністра, ухвалення нової редакції закону дозволить вийти на якісно новий рівень забезпечення та захисту прав споживачів.

Паралельно з цим Міністерство економіки спільно з Міністерством цифрової трансформації України працюють над платформою «Е-споживач» для продавців, які здійснюють господарську діяльність в інтернет-магазинах, зокрема маркетплейсах, прайс-агрегаторах, класифайдах. Цей електронний сервіс дозволить ідентифікувати продавця шляхом надання йому статусу Держпродспоживслужбою «Перевірений продавець».

Мінцифри також розробило проект закону «Про внесення змін до ЗУ «Про електронну комерцію» щодо внесення інформації продавцями до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів».

Законопроект передбачає створення «Єдиного реєстру продавців у сфері електронної комерції», запровадження механізму перевірки достовірності даних продавців шляхом введення добровільної ідентифікації і верифікації та встановлення відповідальності за надання недостовірних даних.

Зокрема, МінЦифри пропонує внести зміни до Закону України «Про електронну комерцію» в частині створення Єдиного державного порталу для споживачів у сфері електронної комерції», а також до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині встановлення відповідальності за порушення законодавства про електронну комерцію.

Як зазначає юристка незалежного експертно-аналітичного центру BRDO – одного з учасників розробки законопроекту «Про захист прав споживачів», Л. Лісіна, відтепер законодавчо

будуть визначені принципи захисту прав споживачів, аналогічні до європейського законодавства, а саме:

- пріоритетність прав та інтересів споживачів перед будь-якими іншими інтересами й цілями суб'єктів господарювання;
- ухвалення рішення на користь споживача у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта допускає неоднозначне чи множинне тлумачення прав та обов'язків споживача або суб'єкта господарювання, а також якщо договором між суб'єктом господарювання та споживачем передбачені нечіткі або двозначні положення;
- захист економічних інтересів споживачів від нечесної та такої, що вводить в оману, або агресивної комерційної практики;
- доступність для споживача корисної та зрозумілої інформації щодо пропонованих товарів, робіт, послуг, включно з інформацією, що забезпечує можливість ідентифікації продукції та простежуваність її походження.

У законопроекті також передбачені положення щодо взаємовідносин покупця та продавця під час інтернет-торгівлі, а також визначено певні правила купівлі-продажу товарів з цифровим вмістом, усе це з урахуванням європейської практики. А також інші європейські підходи. Наприклад, інформація про продукцію може надаватися споживачу на його електронну адресу або за номером його телефону лише за умови, що споживач надав суб'єкту господарювання згоду на отримання такої інформації.

Особливістю електронної торгівлі є те, що закон вимагатиме, щоб на сайті продавця була розміщена правдива інформація про продавця, достатня для його ідентифікації, така як найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи – підприємця, адреса чи місцеперебування продавця, ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ, наявність документу дозвільного характеру чи ліцензії (якщо це передбачено законодавством), номер телефону, адреса електронної пошти у разі її наявності або інші засоби зв'язку, а також найменування та місцеперебування суб'єктів господарювання,

відповідальних за прийняття та розгляд вимог про виконання гарантійних зобов'язань. У разі ненадання обов'язкової інформації до продавця будуть застосовані санкції у вигляді штрафу.

Щодо прав споживача при наданні йому неякісного товару чи послуги, то Закон встановлює, що споживач має право на отримання якісного товару та послуги. А в разі, якщо протягом гарантійного строку, який визначено у законі (не менш як два роки для нових та не менше як один рік для вживаних товарів з моменту їх придбання), споживач виявить недолік товару, який виник не з його вини, продавець повинен забезпечити здійснення або гарантійного ремонту товару, або – у разі неможливості ремонту – заміну товару на аналогічний. У разі неможливості ані ремонту, ані заміни у споживача є право вимагати зниження ціни товару пропорційно зменшенню вартості отриманого товару у порівнянні з вартістю товару за відсутності недоліку. Зниження ціни на товар з недоліком визначається продавцем за домовленістю зі споживачем.

У випадку неможливості реалізувати жоден з цих варіантів споживач має право вимагати розірвання договору, тобто повернення коштів, які були сплачені ним за такий неякісний товар, з одночасним поверненням продавцю цього товару. Єдина вимога до споживача, встановлена законом, це необхідність пред'явлення розрахункового документа (чека), який був наданий продавцем під час продажу товару.

Голова громадської організації з питань захисту прав споживачів «Споживча довіра» О. Куликова вважає позитивним, що проект пропонує повернути в законодавче поле питання захисту прав споживачів в частині харчових продуктів – відповідні норми були вилучені з чинного закону ще в 2014 р.

Новий законопроект пропонує поширити дію Закону України «Про захист прав споживачів» на сферу харчової продукції в частині економічних прав споживача. Зараз питання безпечності та якості харчових продуктів регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості

харчових продуктів», вимоги до інформації про харчові продукти встановлюються Законом України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів». Однак у вказаних законах не прописано, що треба робити, якщо споживач купив непридатний чи небезпечний харчовий продукт.

Закон «Про захист прав споживачів», у його новій редакції, встановлює, що у такому разі споживач має право після пред'явлення розрахункового документа вимагати у продавця заміни непридатного чи небезпечного харчового продукту на харчовий продукт, що є придатним до споживання, або споживач має право відмовитися від договору та вимагати повернення сплачених коштів. Порядок повернення або заміни непридатних та небезпечних харчових продуктів визначається Кабінетом Міністрів України.

Законопроектом передбачається, що Держпродспоживслужба буде здійснювати державний нагляд (контроль) за дотриманням суб'єктами господарювання вимог Закону «Про захист прав споживачів» лише шляхом проведення позапланових заходів державного нагляду (контролю). Планові заходи законом не передбачені, що зменшуватиме адміністративний тиск на підприємців.

Крім того, відтепер Держпродспоживслужба може подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів, зокрема щодо невизначеного кола споживачів, не сплачуючи судовий збір, що дозволить цьому державному органу реалізовувати функцію держави щодо захисту порушених прав громадян.

Ще одним новим повноваженням Держпродспоживслужби є право звертатися до провайдера інтернет-послуг щодо обмеження доступу до вебсайту (частини вебсайту, програмного забезпечення) стосовно того суб'єкта господарювання, яким не забезпечено надання правдивої інформації на вебсайті про його найменування, місцеперебування, що унеможливило здійснення заходу державного нагляду (контролю) відповідно до вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» з метою поновлення порушених прав споживачів.

Крім того, у наш час поширення інтернет-торгівлі Держпродспоживслужба наділена новим повноваженням стосовно ведення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, реєстру декларацій суб'єктів електронної торгівлі, які мають намір здійснювати інтернет-торгівлю. Такий реєстр є відкритим, а суб'єкти інтернет-торгівлі зможуть вносити до нього дані про себе на добровільній та безкоштовній основі, що дозволить таким суб'єктам господарювання отримати певні конкурентні переваги через відкритість інформації про себе для споживачів.

Закон також спрямовано на посилення спроможності громадських об'єднань споживачів, які на сьогодні не мають достатнього впливу для повноцінного захисту порушених прав споживачів.

Так, закон передбачає, що громадські об'єднання споживачів мають право:

- брати участь у процесі формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів;

- інформувати громадськість про права споживачів, про результати своєї діяльності, а також надавати консультації та організувати тренінги з питань захисту прав споживачів;

- вивчати споживчі властивості продукції, попит на неї, проводити опитування населення для виявлення громадської думки про якість та безпеку продукції, що виробляється і реалізується;

- проводити самостійно або звертатися до уповноважених державних органів щодо проведення незалежної експертизи (дослідження) та випробування продукції;

- вносити пропозиції щодо обмеження чи заборони введення в обіг або реалізації, вилучення з обігу чи відкликання небезпечної та контрафактної продукції чи піратських товарів з додаванням підтверджувальних документів чи їх копій;

- подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів, у тому числі щодо невизначеного кола споживачів.

Як зазначила Л. Лісіна, громадські об'єднання споживачів так само, як і споживачі, не сплачуватимуть судовий збір у справах щодо

захисту прав споживачів. Цю зміну планується внести до Закону України «Про судовий збір», зокрема в частині про пільги щодо сплати судового збору, де зазначені ті хто від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються.

Цю норму адвокат юридичної фірми «Семенова і Партнери» М. Семенова вважає позитивом. Хоча таке звільнення від сплати збору передбачено чинним законом «Про захист прав споживачів», але судді іноді ігнорують відсилання юристів до цього закону і зобов'язують судовий збір оплачувати. Тепер же звільнення від сплати збору буде прямо передбачено профільним законом «Про судовий збір», а не законом «Про захист прав споживачів».

До недоліків проєкту закону М. Семенова віднесла норму про те, що споживач не має права вимагати розірвання договору, якщо виявлений їм в товарі недолік є незначним. При цьому закон не визначає, що означає «незначний недолік», і М. Семенова вважає, що бізнес буде посилається на цю норму, щоб уникнути розриву договору і повернення товару.

Також у новому проєкті закону є правила для товарів «з цифровим змістом». Судячи з визначень із законопроєкту, це стосується, в тому числі, продажу софту. Але не дуже зрозуміло, чи буде це стосуватися випадків продажу девайсів з встановленим ПЗ. Зокрема:

- продаючи товар з цифровим змістом, компанія повинна надавати покупцям дані про наявність та доступність оновлень для нього, якщо це потрібно для якості та безпеки такого товару;

- якщо користувач не встановив оновлення, яке надала йому компанія-продавець, і це призвело до вад товару, продавець не несе відповідальності за це. Але тільки в разі, якщо він розповів покупцеві про наслідки відмови від оновлення, а також, якщо неправильне встановлення оновлення не було пов'язано з вадами інструкції.

Керуючий партнер юридичної компанії Winner І. Ясько пояснив, що в проєкті нового закону принципи захисту прав споживача прописані вже відповідно до європейського

законодавства. Зокрема зафіксована пріоритетність прав і інтересів споживачів перед будь-якими іншими інтересами і цілями суб'єктів господарювання, а якщо законодавство допускає подвійне тлумачення їх прав і обов'язків, або ж якщо договір між бізнесом і споживачем містить нечіткі або двозначні положення, то рішення приймаються на користь споживача.

Щоправда, голова ГО «Споживча довіра» О. Куликова звертає увагу на те, що Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати систему захисту прав споживачів з принципами, підходами і практиками ЄС ще у 2014 р., але тільки в останній рік була зроблена спроба написати новий закон, який і поданий зараз у парламент. За цей час європейське законодавство в сфері захисту прав споживачів встигло змінитися і кілька європейських директив, відповідно до яких проводили гармонізацію українського законодавства, вже скасовані.

Проте, на думку О. Куликової, цей законопроєкт, при всіх його недоліках, – все ж краще, ніж закон, що працює сьогодні, і його можна буде доопрацювати в процесі розгляду в парламенті. Наприклад, в ЄС існує досудова форма вирішення спорів, зокрема за допомогою медіації або арбітражу, і, скажімо, в Німеччині доходять до суду тільки 2 % суперечок бізнесу зі споживачем. А в Україні досудове врегулювання таких суперечок не практикується.

Крім того, в ЄС істотними повноваженнями в сфері захисту прав споживачів наділені громадські організації. При цьому вони отримують державну підтримку, оскільки виконують соціальну місію, а фінансування їх за рахунок спонсорських грошей може зробити їх заангажованими.

Норми, які повинні врегулювати питання інтернет-торгівлі, передусім щодо блокування роботи вебсайтів недобросовісних продавців, юристи, зокрема М. Семенова, вважають позитивними. Це доцільно, оскільки сьогодні існує багато недобросовісних бізнесменів, які розміщують на своїх сайтах недостовірну інформацію про себе, отримують від покупця

передоплату за товар або послугу, а потім не виконують своїх зобов'язань, і споживач залишається незахищеним і стикається з труднощами при поверненні коштів. Тому внесення таких змін сприятиме зниженню ризиків для споживача, який завжди є слабкою стороною у відносинах з продавцем або компанією, що надає послуги.

Однак така норма також нашоухує на припущення, що таким правом блокувати сайти недбайливих продавців можна буде і зловживати. Керуючий партнер юридичної компанії Juscutum А. Афан зазначив, що історія з соціальною мережею «ВКонтакте» і російськими сайтами показала, що блокування – можливе. Але такі норми можуть бути неприємними для багатьох, адже інтернет, який сприймався раніше, як територія свободи, тепер стає контрольованим. «Тому цей законопроект не буде зустрінутий з радістю. Плюс – українці хотіли б бачити, щоб цей механізм в подальшому не перетворився на цензуру. А законодавчих норм, які б захищали від неправомірних блокувань, на сьогодні немає», – зазначив він.

Інтернет Асоціація України (ІнаУ) також стурбована цією нормою і наголошує на технічній неможливості коректного блокування вебсайтів на доступі. ІнаУ направила листа до 4-х парламентських комітетів: Лист № 145/1-4 від 11.10.2021 ВРУ щодо пропозицій до проекту закону «Про захист прав споживачів» (реєстр. № 6134 від 05.10.2021). У листі вчергове наголошено, що технічно блокування і видалення контенту в інтернеті можливе лише в разі його виконання власником вебсайту або дата-центром, де розміщений цей контент. Коректне блокування контенту в мережі Інтернет провайдерами доступу технічно неможливе. ІнаУ пропонує доопрацювати законопроект з урахуванням зауважень.

Незважаючи на певні зауваження, О. Куликова вважає, що в законопроекті прописані чіткі критерії, яким повинен відповідати бізнес в плані надання повної та достовірної інформації, і якщо вони цих критеріїв дотримуються, то бізнесу нічого боятися. Крім того, Держпродспоживслужба буде звертатися до провайдера тільки після

того, як сама розгляне скаргу і упевниться, що порушення дійсно є.

На думку українських юристів, Україні для запобігання порушенню прав покупців, замовників, споживачів електронної торгівлі слід ширше застосовувати позитивні приклади зарубіжного досвіду. Так, наприклад, у країнах ЄС, присутня розгалужена громадянська система захисту споживачів і діє реєстр добросовісних продавців (наприклад, в Німеччині, Франції та Швейцарії ведеться загальнодоступний реєстр сумнівних продавців у податкових органах). У США та інших країнах британського права надається перевага інструментам вільного підприємницького саморегулювання й ефективному судовому захисту. Крім цього в багатьох країнах заборонено інтернет-торгівлю суб'єктам, які не розкривають реєстраційної інформації (мова йде про інтернет-магазини, телефони яких не верифіковані або не прив'язані до паспортних даних фізичної особи-підприємця). Ефективним є механізм депонування коштів банківськими установами або маркетплейсами. Такий інструмент ефективно працює, зокрема, в Китаї. Продавець може отримати кошти від споживача лише після повного виконання своїх зобов'язань.

Як зазначає президент ГО Українська організація захисту споживачів послуг О. Тітамир, очолювана ним організація також долучилася до обговорення урядової ініціативи, надіславши свої пропозиції, що полягають у необхідності наближення проекту до стандартів ЄС у сфері захисту споживачів онлайн-торгівлі. О. Тітамир передбачає, що Е-споживач, скоріше за все, використає деякі елементи онлайн-платформи Європейського Союзу ODR (Online Dispute Resolution) з позасудового та дистанційного розв'язання споживчих спорів, що виникають між клієнтами і онлайн-магазинами та маркетплейсами (в тому числі, із залученням профільних медіаторів).

В українському проекті, зокрема, йдеться про можливість для клієнта е-комерції надіслати скаргу продавцю через платформу Е-споживач. В разі ж ігнорування компанією звернення споживача, її розгляд здійснюватиме

Держпродспоживслужба в адміністративному порядку. Для «легалізації» алгоритму Е-споживач необхідні схвалення Верховною Радою України профільного законопроекту, а потім технічна розробка платформи. Тож, наразі точно спрогнозувати строки повноцінного запуску проєкту складно. Головне, – щоб традиційні в Україні бюрократичні тертя між різними міністерствами і відомствами не поховали цю ініціативу.

Водночас, регулятором захисту прав споживачів впроваджено – в пілотному режимі – спеціальний чат-бот для комунікації споживачів зі Службою. Ці «цифрові» кроки, на думку О. Тітамира, виглядають справді позитивними. Оскільки, по-перше, новий формат є набагато більш комфортним для споживачів. По-друге ж, Держпродспоживслужба, вочевидь, прискорить розгляд клієнтських скарг, який за «старого» режиму міг тривати протягом 3–5 місяців.

Втім, О. Тітамир вважає, що для створення ефективної системи захисту клієнтів бізнесу, українській владі слід застосувати комплексний підхід, не обмежуючися лише Е-споживачем та іншими поодинокими кроками. Натомість, слід ретельно придивитися й до інших інноваційних інструментів захисту прав споживачів, які успішно працюють в низці держав.

Крім того, О. Тітамир акцентує увагу на новаціях щодо позначення якості продукції, які успішно впровадили деякі країни. Це – система маркування товарів за допомогою двомірного матричного штрих-коду DataMatrix і відстеження ланцюжків походження продукції, якою торгують ритейлові та інші мережі. На практиці це виглядає так. Виробники і суб'єкти торгівлі зобов'язані наносити на товар спеціальний цифровий код, в який «зашито» розширену інформацію про походження, дату виробництва, строк придатності, характеристики продукції тощо. Будь-який споживач за допомогою спеціального додатку може оперативно перевірити легальність, справжність і оригінальність бренду. Зайве казати, що цей інструмент не лише сприяє безпечному для громадян споживанню, а й запобігає поширенню контрафактної продукції.

Систему DataMatrix почали використовувати в США і ЄС кілька років тому – спочатку для маркування тютюнових і алкогольних виробів, деяких видів фармацевтичної продукції тощо. В тому числі, й завдяки цьому інструментові, в цих країнах вдалося звести до мінімуму кількість підробок в категорії підакцизних товарів.

Втім, віднедавна низка країн почала розширювати обов'язкове застосування цифрового коду й для інших груп продукції. Цікавою видається і французька новація, яка з'явилася завдяки неурядовій структурі. Так, національна Асоціація «Якість – Франція» інформує споживачів про якість і експлуатаційні характеристики наріжної продовольчої і промислової продукції завдяки «Довідкам якості», які додаються до товарних етикетом як «паспорти». Звісно, цей інструмент не працював би ефективно без масштабних досліджень, які постійно здійснює Асоціація, а надто – без доброї волі французьких виробників і торговельних компаній, які погоджуються додавати до товарів «паспорти якості». До речі, цим вони підкреслюють власну клієнт-орієнтованість і посилюють ділову репутацію.

На думку О. Тітамира, для України є критично-важливою імплементація найновіших інструментів із захисту споживачів – для створення справді ефективної і багаторівневої системи захисту прав споживачів. Зокрема на його думку актуальним є створення системи оцінки ефективності в контексті роботи профільних держорганів із захисту прав споживачів – на основі критеріїв КРІ;

розглянути можливість розробки і втілення «паспортів якості», принаймні, починаючи з основних продуктових товарів та ін.

Окремою важливою складовою є проблема захисту персональних даних у контексті продажу та просування в інтернеті. Адже крім видимих транзакцій, що дозволяють клієнтам отримувати товари та послуги через онлайн-взаємодію з технологічними компаніями, в основі бізнес-моделі багатьох приватних компаній є мало видима сторона – компанії збирають та розпоряджаються персональними даними своїх клієнтів, що є найбільш цінним

активом сучасності. Чи можуть клієнти довіритися приватним компаніям в контексті захисту своїх цифрових прав і чи можуть вони розраховувати, що приватні компанії подбали про політику захисту персональних даних?

Відповіді дає дослідження проведене ГО «Інтерньюз-Україна» (internews.ua) навесні-влітку цього року. Дослідження Індекс захисту персональних даних 2021 є, ймовірно, першою спробою в Україні оцінити корпоративну політику підзвітності та прозорості провідних компаній приватного сектору в Україні на предмет дотримання ними цифрових прав людини в аспекті захисту персональних даних користувачів. Дослідники взяли за основу методологію американського проєкту Ranking Digital Rights, й адаптували її до українських реалій.

У 2021 р. дослідники відібрали 20 приватних компаній, яких віднесли до лідерів серед технологічних компаній, що надають послуги користувачам.

Дослідники вивчали офіційні сайти компаній, й аналізували взаємодії користувачів з компаніями в онлайні та оцінювали відповідно до 4 основних категорій, а саме: дотримання вимог чинного законодавства, дотримання європейських стандартів, технологічні аспекти роботи сайтів, зручність користування та інклюзивність.

Результати дослідження демонструють доволі стриманий оптимізм щодо захисту персональних даних в практиці приватних компаній. Жодна з 20 компаній не наблизилася до 100 % можливих балів, що свідчило б про найвищі стандарти захисту персональних даних користувачів. 3 компанії набрали більше 70 % балів. 12 із 20 приватних компаній отримали щонайменше 50 % максимальної кількості балів. 8 із 20 компаній набрали менше ніж 50 % балів з максимально можливих, що свідчить про невисокий рівень захисту персональних даних, відображених у корпоративній політиці.

Якими є ключові проблеми для багатьох компаній, що потребують виправлення? У компаній, що набрали менше 50 % балів, проблемними є питання проінформованої згоди користувача на опрацювання його персональних

даних, не дотриманий принцип мінімізації даних, які компанія збирає про користувача, подекуди відсутні функції посиленого захисту в кабінеті користувача, тощо.

Крім того, на сьогодні дуже актуальними для ІТ-бізнесу є питання таргетованої реклами та прямого маркетингу. На думку фахівців Legal IT Group, питання захисту персональних даних у процесі використання таргетованої реклами та прямого маркетингу вітчизняним законодавцем розроблені недостатньо. З огляду на міжнародний характер ІТ-бізнесу, великої актуальності набуває аналіз положень іноземного законодавства.

В Європейському Союзі питання захисту персональних даних у контексті реалізації таргетованої реклами здебільшого регулюється двома нормативними актами – Загальним регламентом щодо захисту даних 2016/679 (надалі – GDPR) та Директивою про обробку персональних даних та захист конфіденційності в секторі електронних комунікацій 2002/58/EC (надалі – ePrivacy Directive).

Останні роз'яснення European Data Protection Board, а також рішення Суду справедливості Європейського Союзу (справа Vidal-Hall v Google Inc.) засвідчують, що інформація, зібрана з допомогою файлів cookies, здебільшого буде вважатись персональними даними за GDPR.

Важливим моментом є також необхідність укладання між суб'єктами, взаємодіють у процесі реалізації таргетованої реклами договорів із чітким розподілом прав та обов'язків у сфері обробки персональних даних. Правильно розподіливши обов'язки між сторонами, можна чітко визначити правовий статус суб'єкта у контексті GDPR.

Відповідно до вимог ePrivacy Directive встановлення файлів cookies для збору інформації про користувача дозволяється виключно на підставі згоди такої особи (не варто плутати зі згодою на обробку персональних даних).

Згода обов'язково повинна надаватися шляхом активного волевиявлення – проставлення відмітки у чекбоксі, перетягування перемикача тощо. Не допускається надання згоди на встановлення файлів cookies шляхом

мовчазного погодження з запропонованими умовами.

Компаніям, що здійснюють продаж та просування в мережі інтернет, необхідно дуже уважно підійти до питання захисту персональних даних. Специфіка правовідносин у сфері інформаційних технологій зумовлює необхідність врахування не лише положень національного законодавства, а й іноземних юрисдикцій. Сьогодні проблема захисту прав споживачів в інтернеті для нашої держави стає все більше актуальною ще й з огляду на стрімкий розвиток цього сегменту ринку. За останні п'ять років ринок e-commerce в Україні зріс утричі і зберігає потенціал зростання. Як свідчать результати дослідження Soul Partners, Baker Tilly Україна і Aequo, за підсумками 2020 р. об'єм українського ринку електронної комерції виріс на 41 % – до 4 млрд дол.. Таким чином, e-commerce становить близько 8,8 % від загального обсягу роздрібної торгівлі. Більшість покупок українці роблять маркетплейсах (63 %). Відзначається, що в наступні п'ять років ринок електронної комерції в Україні має шанси збільшитися ще в два рази. За даними дослідження, частка e-commerce в українському ВВП становить 2,6 %. Це більше, ніж у Латвії (1,11 %), Угорщини (1,4 %) і РФ (1,8 %). Водночас рівень витрат на e-commerce залишається відносно низьким у порівнянні з іншими країнами. Тож створення ефективного законодавства у цій сфері дійсно на часі і відповідає нагальним потребам українського суспільства (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-proponuye-posiliti-zahist-prav-spozivachiv-v-interneti-premyer-ministr>); Сайт aphd.ua (<http://aphd.ua/publication-786/>); Укрінформ ([*\[www.ukrinform.ua/rubric-economy/3286390-ukrainci-mozut-otrimati-garantiu-na-tovar-cherез-internet-nabuv-cinnosti-zakon.html\]\(https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3286390-ukrainci-mozut-otrimati-garantiu-na-tovar-cherез-internet-nabuv-cinnosti-zakon.html\)\); сайт Європейської Бізнес Асоціації \(<https://eba.com.ua/mintsyfry-prezentovalo-eva-proyekt-zmindo-zakonodastva-pro-elektronnu-komertsiyu/>\); Legal Support \(<https://legal-support.top/pro-elektronu-komerciu/>\); Мінфін \(<https://minfin.com.ua/ua/2021/09/23/72200268/>\); Судово-юримічна газета \(<https://sud.ua/ru/news/publication/216200-yak-budut-blokuvati-internet-magazini-zgidno-zakonoproektu-pro-zakhist-prav-spozivachiv/>\); Економічна правда \(<https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/8/677603/>\); AIN.UA \(<https://ain.ua/2021/10/07/novyj-proekt-o-zashhite-potrebitelej/>\); сайт fakty.ua \(<https://fakty.ua/386680-pokupka-tovarov-i-uslug-cherез-internet-что-izmenitsya-v-zachhite-prav-potrebitelej/>\); Сайт НВ \(<https://biz.nv.ua/ukr/experts/tehnologiji-zahistu-prav-spozivachiv-shcho-korisno-dlya-ukrajini-ostanni-novini-50180696.html>\); Сайт НВ \(<https://biz.nv.ua/ukr/tech/rinok-elektronnoji-komerciji-viris-do-4-mlrd-dolariv-novini-ukrajini-50167859.html>\); сайт Інтернет Асоціації України \(<https://inau.ua/news/inau-vchergove-nagoloshuye-na-tehnichniy-nemozhlyvosti-korektnogo-blokuvannya-vebsaytiv-na/>\); Ділова столиця \(<https://www.dsnews.ua/ukr/economics/shchit-dlya-pokupatelya-что-predusmatrivaet-proekt-novogo-zakona-o-zashchite-prav-potrebiteley-07102021-439210>\); НВ Бізнес \(<https://biz.nv.ua/ukr/experts/zahist-personalnih-danih-v-ukrajinskih-kompaniyah-rezultati-doslidzhennya-novini-ukrajini-50187153.html>\); Legal IT group \(<https://legalitgroup.com/zahist-personalnih-danih-u-konteksti-prodazhuta-prosuvannya-v-interneti-natsionalni-tayevropejski-vimogi/>\).*](https://</i></p></div><div data-bbox=)*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Володимир Ткаченко, начальник Головного управління боротьби із фінансовими злочинами ДФС України

Реформа системи забезпечення економічної безпеки країни: можливості та перспективи

У 2020-2021 роках в Україні почалася реформа системи забезпечення економічної безпеки країни. Найважливішим її пунктом стало ухвалення закону “Про Бюро економічної безпеки України” на початку цього року. Водночас із запуском БЕБ буде ліквідована Державна фіскальна служба, яка після реорганізації, коли зі складу ДФС були виділені податкова та митна служби, виконує функції податкової міліції. Фактично запуск БЕБ означає фундаментальне переналаштування роботи із протидії економічним правопорушенням в Україні. Але по все це по черзі.

Періодично на адресу податкової міліції звучали звинувачення у здійсненні силового тиску на підприємницьке середовище. Дійсно, проблема тиску на бізнес залишається однією із найбільш гострих для України, стримуючи інвестиційну активність та підвищуючи трансакційні витрати у масштабах національної економіки. У владних та бізнесових колах, в експертному середовищі вже давно визнавали, що модель правоохоронної роботи, яка базується на жорсткому фіскальному тиску на суб’єктів господарювання, вичерпала себе і шукали механізми розв’язання проблеми та покращення бізнес-клімату в країні. Так, у 2019 році, з початку роботи Верховної Ради ІХ скликання, було зареєстровано законопроект “Про Бюро фінансових розслідувань”, проте його так і не було винесено на розгляд у сесійний зал. Зрештою законодавець у 2021 році, виходячи із необхідності кардинально змінити парадигму взаємовідносин між владою та бізнесом, прийняв рішення про створення БЕБ. Нерідко у Мережі зустрічаються спекуляції та стереотипи

щодо майбутньої роботи Бюро, тому розберемо детальніше.

Запуск БЕБ ознаменує те, що функцію розслідування економічних злочинів втрачають правоохоронці в особі Національної поліції, ДБР, СБУ, а податкова міліція взагалі ліквідується. Вказані функції концентруються у БЕБ, а основним принципом роботи органу стане превенція економічних правопорушень завдяки аналітиці, а не реагування на їх наслідки постфактум. Тобто, вектор роботи БЕБ буде задавати аналітик, який надаватиме на тактичному рівні рекомендації детективам, здійснюватиме кримінальний аналіз і фінансову розвідку, а на стратегічному – готуватиме для органів державної влади рекомендації та пропозиції із вдосконалення законодавчої бази та регуляторного середовища.

Конкретний приклад. Скажімо, існує схема ухилення від оподаткування суб’єктами господарювання, якою користується 100 підприємств. Якщо раніше правоохоронці приходили з обшуками до всіх 100 підприємств, то БЕБ збиратиме докази у безконтактний спосіб та ліквідуватиме саме схему, не влаштовуючи обшуки і не блокуючи діяльність суб’єктів господарювання. Відповідно, інституційні засади роботи БЕБ створюють механізми захисту легального бізнесу від силового тиску. Крім того, аналітична функція БЕБ буде спрямована на викорінення подібних кримінальних проявів як системи, тому Бюро розроблятиме для державних інституцій висновки про необхідність усунення законодавчих прогалин, існування яких призводить до можливості створення та застосування на практиці схем ухилення від сплати податків.

Саме таку модель роботи із забезпечення економічної безпеки застосовують у найбільш розвинутих країнах світу. Зазначу, що на БЕБ буде покладена також функція мінімізації

* Збережено стиль і граматику оригіналу

проявів транскордонної економічної злочинності (контрабанда, відмивання грошей, кіберзлочинність), тому Бюро перебуватиме у тісній співпраці з міжнародними партнерами, що дозволить підвищувати кваліфікацію співробітників БЕБ та переймати досвід колег з-за кордону. Важливою складовою стане налагодження постійного обміну інформацією між БЕБ та Європолом і відповідними структурами сусідніх країн, які протидіють фінансово-економічним правопорушенням.

Планується, що БЕБ має запрацювати вже наприкінці листопада. До цього часу, окрім необхідності прийняти ряд законодавчих актів (зокрема, законопроект №3959-1), потрібно провести конкурси із зайняття щонайменше 30% вакантних посад у центральному апараті Бюро, що дозволить одночасно запустити аналітичну та правоохоронну функцію БЕБ. Вимоги по потенційних претендентів на зайняття вакантних посад у БЕБ за конкурсною процедурою стануть невдовзі відомі, проте, на мою думку, “кістяк” Бюро мають скласти кадри, які мають досвід протидії правопорушенням у сфері економіки та фінансів. На жаль, в Україні мали місце випадки коли новостворені державні органи комплектувалися переважно кадрами без відповідного досвіду роботи, що потім вимагало часу та бюджетних ресурсів для виправлення допущених помилок. На БЕБ покладаються великі сподівання бізнесу та громадськості, тому потрібно ретельно проаналізувати досвід запуску держорганів “з нуля” у попередні роки.

Загалом створення БЕБ відкриває вікно можливостей для пришвидшення економічного зростання та підвищення ділової активності в Україні. Від запуску БЕБ мають виграти усі зацікавлені сторони: легальний бізнес, для якого будуть мінімізовані ризики діяльності, держава, яка матиме інструмент забезпечення власних інтересів у сфері економічної безпеки, а також суспільство загалом завдяки зростанню економіки та підвищенню завдяки цьому соціальних стандартів. Кредит довіри, наявний наразі у БЕБ, важливо конвертувати у принципово нову систему взаємодії між владою та бізнесом (https://lb.ua/blog/volodymyr_tkachenko/494749_reforma_sistemi_zabezpechennya.html). – 2021. – 24.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Павловський, експерт з питань соціальної політики

Неоліберальний наступ на трудові права

Влада та олігархи розпочали потужний наступ на трудові права і гарантії громадян України. Нещодавно Верховна Рада ухвалила у першому читанні урядовий законопроект № 5388 про так звану «дерегуляцію трудових відносин», а по-суті – про скасування цілої низки базових трудових прав найманих працівників – більшості українців. За цей відверто антисоціальний законопроект голосували нардепи: 215 від «Слуги народу», 13 від «Голосу», 11 з олігархічної групи «Довіра», троє позафракційних та двоє із групи «За майбутнє».

Цим урядовим проектом закону передбачено внесення змін до Кодексу законів про працю України та Законів України «Про охорону праці», «Про відпустки», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», якими пропонується дозволити роботодавцям встановлювати в трудовому договорі додаткові, не передбачені законодавством, обов'язки працівника, підстави для його звільнення. Також запроваджується можливість визначення на розсуд роботодавців трудового розпорядку, режиму роботи, відпусток, залучення працівників до надурочних робіт і роботи у вихідні дні.

Урядовий законопроект передбачає запровадження нової системи повної матеріальної відповідальності працівників майже у всіх випадках виходу з ладу обладнання, устаткування, комплектуючих. На додачу, пропонується мінімізувати можливості захисту прав працівників профспілками, позбавивши їх права погодження звільнень працівників за ініціативою роботодавця, а також мінімізувавши рівень впливу профспілки на визначення умов праці підприємцями.

Урядові пропозиції направлені на підміну законом визначених трудових прав і гарантій працівників договірними відносинами

роботодавця та більш широке застосування строкових договорів. У зв'язку з цим принижується роль і позиція профспілки, від якої залежить рівень забезпеченості інтересів найманих працівників у відносинах із роботодавцем.

Працівник стає повністю залежним від волі роботодавця.

Зокрема, урядовим проектом:

- скасовується процедура надання згоди профспілки на звільнення працівника (стаття 43 КЗпП проекту);

- виключається необхідність ведення правил внутрішнього трудового розпорядку або графіків змінності. Їх ведення залишається на розсуд роботодавця (стаття 52 КЗпП проекту);

- час початку і закінчення щоденної роботи пропонується встановлювати за згодою працівника і роботодавця (стаття 57 КЗпП проекту);

- при залученні працівників до надурочних робіт (стаття 62 КЗпП проекту) та роботи у вихідні дні (стаття 71 КЗпП проекту) профспілка лише інформується, одержання на це дозволу від профспілки скасовується;

- з профспілкою не узгоджуватиметься перенесення щорічної відпустки (стаття 80 КЗпП проекту);

- у зв'язку з виключенням необхідності ведення правил внутрішнього трудового розпорядку виключаються також і пов'язані з ними норми, як-то:

- за згодою працівника і роботодавця пропонується встановлювати час початку і закінчення щоденної роботи (стаття 57 КЗпП проекту), час перерви (стаття 66 КЗпП проекту) і вихідні дні (стаття 67 КЗпП проекту);

- без графіків змінності будуть надаватися вихідні дні на безперервно діючих підприємствах, в установах, організаціях (стаття 69 КЗпП проекту);

- скасовується обов'язковість ведення графіків відпусток та подання повідомлень про початок відпустки. Ведення цих графіків залишається на розсуд роботодавця (стаття 79 КЗпП проекту);

- запроваджує новітню систему матеріальної відповідальності працівників майже у

всіх випадках виходу з ладу обладнання, устаткування, комплектуючих.

Законопроектом не визначається єдина форма трудового договору, однак допускається укладання строкового трудового договору у письмовій формі. Така невизначеність щодо існування як усної, так письмової форми трудового договору з урахуванням запропонованих змін до статей 57, 58, 62, частини другої статті 66, статті 69 КЗпП (в частині виключення необхідності ведення правил внутрішнього трудового розпорядку) призведе до дискримінації працівників, які працюють за усним трудовим договором.

Запропоновані урядовим проектом виключення статей 43, 43-1 КЗпП, зміни до частини четвертої статті 62, статей 64, 71 КЗпП, статей 38, 39 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», статті 11 Закону України «Про відпустки» значно знижують правовий захист найманих працівників, звужуючи можливості профспілок захищати трудові і соціально-економічні права трудящих.

Крім того, аргументація щодо виключення статті 43 та статті 431 не витримує жодної критики, оскільки в якості підстави наводяться норми Конвенції МОП № 158, яка й передбачає проведення узгоджувальних процедур при звільненні працівників. Разом з тим розробники проігнорували необхідність імплементації положень Директиви Ради № 98/59/ЄС від 20.07.1998 про наближення законодавства держав-членів щодо колективного звільнення.

Також нині наявних гарантій при працевлаштуванні позбавляються різні групи працівників, зокрема, одинокі матері, матері з дітьми з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, молоді спеціалісти, військовослужбовці звільнені в запас та ін. (для них встановлюється обов'язковий випробувальний строк). Надмірна практика використання короткострокових контрактів загрожує посиленням дискримінації на ринку праці, зокрема за віком, статтю, членством у профспілці.

Міжнародна конфедерація профспілок і Глобальна профспілка INDUSTRIALL та

профспілки України – категорично проти ухвалення урядового законопроекту 5388 та звернулися з відповідною вимогою до керівництва України, оскільки цей законопроект суперечить міжнародним зобов'язанням України та конвенціям Міжнародної організації праці.

В цілому урядовий законопроект № 5388 є відверто антисоціальним, практично кожна урядова новація звужує трудові права і гарантії людей найманої праці, нівелює роль профспілок на підприємстві та прямо порушує статтю 22 Конституції України, згідно з якою «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» (https://lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/494870_neoliberalniy_nastup_trudovi.html). – 2021. – 27.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, народний депутат України, голова парламентського Комітету з питань прав людини

Нацменшини чи національні спільноти? Що змінює новий законопроект?

Україна – держава, в якій співіснують понад 130 національностей. Представники кожної національності повинні відчувати себе захищеними, щасливими та вільними в Україні. А забезпечити все це – прямий обов'язок держави.

Чому питання із захисту прав нацменшин важливе для України? Давайте розберемося детальніше. Як Голова Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, зазначу, що наразі йде активна робота над законом “Про національні спільноти в Україні”.

Саме спільноти, не меншини. Цей закон має бути якісним та прогресивним, адже до його розробки залучено не тільки народних

депутатів, а й представників національних спільнот, громадських організацій. Головна ідея полягає в тому, що ніхто не повинен бути в меншості, проживаючи на території України й маючи українське громадянство. Ми всі рівні на нашій землі й у нашому домі – Україні. Тому важливим кроком буде зміна юридичного терміну національні меншини на національні спільноти.

Одразу зауважу, що зміна термінології, не означає, що Україна відмовляється від міжнародних зобов'язань.

Що дасть цей закон – у першу чергу права національним меншинам. Водночас – захищатиме суверенітет і територіальну цілісність України. Йдеться про захист традицій, свят, мови, фольклору. Водночас, представники нацменшин повинні знати, поважати і цінувати українську мову і традиції. Тобто діти – представники нацменшин, окрім мови свого народу обов'язково повинні вивчати і знати українську мову. Це дасть їм змогу навчатися у вищих навчальних закладах України, де викладання ведеться виключно державною мовою.

Хочу наголосити, що для розробки цього законопроекту Комітет з питань прав людини здійснив моніторингові візити в Донецьку, Запорізьку, Одеську, Чернівецьку та Закарпатську області – в місця найбільших скупчень проживання національних меншин. Такі візити здійснювалися з метою вивчення умов життя й забезпечення їхніх прав і свобод. Також ми плануємо продовжувати традицію моніторингових візитів. Вже готуємо маршрут нових візитів, який розпочнеться у Харківській області й завершиться у Львівській. На мою думку, це допоможе врахувати інтереси всіх національностей, які проживають на території України.

Як я уже зазначав, напрацювання цього законопроекту відкрите і, що більше, ми залучаємо представників нацспільнот до обговорення. Вважаю таку роботу правильною і вірю, що нам вдасться розробити дійсно якісний Закон (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinetz/495155_natsmenshini_chi_natsionalni.html). – 2021. – 30.09).

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, народний депутат України, голова парламентського Комітету з питань прав людини

Чужі серед своїх: як захистити права ВПО

За останні роки в Україні нараховується близько 1,5 млн переселенців, таким чином наша держава потрапила у країни-лідери за кількістю ВПО. І посідає 9 місце у загальному списку країн з найбільшою кількістю переселенців.

Особливою характеристикою України є масове внутрішнє переміщення. На восьмому році війни питання внутрішнього переміщення все одно залишається актуальним. Досі остаточно не вирішено багато проблем: перерахунок пенсій, порядок їхніх виплат, відновлення соцвиплат, отримання документів. Перелік величезний.

Як Голова Комітету з питань прав людини, можу чітко зазначити, що цей напрямок один із пріоритетних у роботі нашого Комітету. Зокрема, отримуємо дуже багато звернень, які стосуються питання забезпечення житлом. На мою думку, це одна із найболючіших проблем ВПО. З цього приводу звернулися до Комітету з питань бюджету щодо виділення додаткових коштів у 2022 році на фінансування програм отримання пільгових кредитів на житло для учасників АТО та ВПО. Протягом останніх двох років такі програми не мали жодного фінансування. Тобто, по факту, була знівельована потреба переселенців мати дах над головою, свій рідний дім, який забрала в них військова агресія Росії.

Детальніше хочу зупинитися на деяких законопроектах, які в першу чергу орієнтовані на потреби людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях, або які зазнали негативних наслідків збройної агресії, а також з нагальності проблеми, яку необхідно вирішити.

Одним із таких є законопроект №5478 щодо тимчасових підстав незастосування

адміністративних стягнень та заходів впливу за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або виїзду з неї.

Цей проект Закону був розроблений за безпосередньої участі МВС та Державної прикордонної служби України і його нагальність пояснювалась, зокрема, вступною кампанією, яка повинна була розпочатись влітку. Головна мета полягала у створенні комфортних умов для можливості перетину кордону України для мешканців тимчасово окупованих територій, які з незалежних від них причин через закриті КПВВ змушені були спочатку виїжджати на територію Російської Федерації. Закон було ухвалено парламентом, однак до нас стали надходити звернення громадян, що працівники Державної прикордонної служби продовжують штрафувати мешканців тимчасово окупованих територій, які вимушені перетинати українсько-російський кордон. Звичайно, така ситуація обурила. Особливо позиція Державної прикордонної служби, яка застосовує відповідні норми не у відповідності до мети закону, а у відповідності до положень підзаконних нормативно-правових актів, які, до речі, не встановлюють імперативних положень. Наш Комітет звернувся до відповідних органів з вимогою припинити протиправні дії та надав відповідні роз'яснення.

Окремо хочу звернути увагу на дотримання прав внутрішньо переміщених осіб. Наразі це одна із найвразливіших категорій населення і через звернення, моніторингові візити, особисті зустрічі, я і члени комітету добре поінформовані про проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи та про можливі шляхи їхнього усунення.

Ще одним важливим законопроектом для внутрішньо переміщених осіб є законопроект про внесення змін до статті 7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо забезпечення виплати пенсій та соціальної допомоги.

Законопроект спрямований на усунення обмежень щодо виплати пенсій внутрішньо переміщеним особам виключно через мережу установ і пристроїв акціонерного товариства «Державний ощадний банк України».

Пропонується внести зміни, відповідно до яких ВПО можуть одержувати пенсії та соціальну допомогу у поштових відділеннях АТ «Укрпошта» та у державних банках України за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи.

Ми працюємо над тим, щоб будь-який мешканець з тимчасово окупованих територій міг реалізувати свої права будь-де без прив'язки до реєстрації чи ще до якихось формальних обставин.

Зазначу, що це лише невелика частина роботи, яку ми робимо для забезпечення і захисту прав ВПО. Адже люди не повинні відчувати себе чужими у своїй рідній країні (https://lb.ua/blog/dmytro_lubnets/495695_chuzhi_sered_svoih_yak_zahistiti_prava.html). – 2021. – 07.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ольга Магалецька, керівник Офісу Національної інвестиційної ради

ДІАМ vs ДАБІ. Перші кроки та що нам пропонує така довгоочікувана реформа містобудування?

Інвестиційний клімат країни залежить від багатьох факторів. Це і всі нам відомі політична, соціальна і економічна стабільність, забезпечення верховенства права, податкове навантаження, проте є речі які неозброєним оком одразу непомітні, але з якими стикаєшся якщо занурюєшся у певну сферу. Речі, які можуть в інвестора відбити будь-яке бажання реалізовувати проект і мати справи в Україні. Таким «інвестиційним монстром» була ДАБІ. Структура, яка десятками років «кошмарила» ринок забудовників і нерухомості, створюючи штучні перепони і проблеми. Потерпали як пересічні українці, так і великі міжнародні корпорації.

В Офіс Національної інвестиційної ради зверталось безліч інвесторів із проханням зупинити створені ДАБІ штучні перепони. Це великі світові корпорації, які мають міжнародні

стандарти ведення бізнесу і у яких від «реалій ДАБІ» йшло дибки волосся. Такі питання точно не грали на користь інвестиційної привабливості і поліпшенню інвестиційного клімату України. За оцінками експертів ринку, щорічно потенційна сума корупції у ДАБІ досягала близька 10 млрд грн.

Необхідність реформи була очевидна всім і її чекали дуже довго. Так, дякуючи спільним зусиллям Міністерства розвитку громад та територій України, а також народній депутатці Олені Шуляк, яка не побоялась очолити цю складну реформу і піти проти корупційного гіганта, ера ДАБІ закінчилась. Перший крок вже зроблено.

15 вересня Державна архітектурно-будівельна інспекція (ДАБІ) повністю припинила свою роботу, натомість почала на повну функціонувати новостворена Державна інспекція архітектури та містобудування (ДІАМ). Але щоб змінити правила гри та ситуацію на ринку, необхідно прийняти законопроект №5655.

Що обіцяє нам нова реформа?

За словами ініціаторів, реформа архітектурно-містобудівного контролю обіцяє нам:

- оновлені професійні кадри у ДІАМ;
- лібералізацію будівництва;
- мінімізацію людського фактору;
- цифровізацію процесу отримання дозволів;
- прозорість перевірок;
- усунення корупційних ризиків;
- посилення відповідальності.

Я б хотіла зупинитись на декількох аспектах реформи, які на мою думку, мають стати її локомотивами. Це – цифровізація і підвищення відповідальності.

Цифровізація

Як ми бачимо на практиці, і особливо в Україні, диджиталізація будь-якого бюрократичного процесу – це завжди плюс. Впровадження електронної системи для будівельної галузі – це величезний плюс, адже мінімізує корупцію і прибирає людський фактор. За словами ініціаторів реформи, у єдину електронну систему можна буде увійти через сервіс Дія. Буде забезпечена взаємодія між

усіма реєстрами. За наявності усіх необхідних документів – видача дозволів відбуватиметься автоматично, що дуже зручно. Окрім того, передбачено можливість залучення державних реєстраторів або нотаріусів, за умови наявності у системі їх цифрових підписів. Тобто кожен учасник на кожному етапі, за який він відповідає, буде ставити свій електронний підпис.

Момент прийняття в експлуатацію завершених об'єктів будівництва також обіцяють зробити максимально прозорим. Так, будуть запроваджені електронні кваліфікаційні підписи для усіх учасників будівельного процесу. Ці особи персонально відповідатимуть за те, що проект виконано у межах законодавства, і після підписання, об'єкт автоматично реєструватиметься і прийматиметься в експлуатацію.

Таким чином, ми будемо мати наступну ситуацію, коли вся проектна документація буде розміщуватися в електронному кабінеті забудовника і при наявності належним чином оформленого повного пакета, забудовник буде автоматично отримувати право виконувати будівельні роботи на майданчику, а після завершення будівництва – автоматично підтверджувати введення об'єкта в експлуатацію. Супер зручно. Але одразу виникає питання: хто буде контролювати та відповідати за те, якщо забудовник не буде дотримуватися погодженого раніше проекту? Так, ми підходимо до другого блоку.

Посилення відповідальності

Саме лібералізація і одночасне посилення відповідальності є рушійними силами реформи. Як це буде працювати?

Як я вже згадувала, всі учасники процесу будуть мати ЕЦП, і, у випадку недотримання забудовником заявленому ним раніше проекту, – відповідальність будуть нести всі: забудовник, підрядник, представник технічного нагляду, і, навіть, прораб.

Тобто, якщо забудовник заявив у проекті 10 поверхів, а побудував 20, то всі, хто надбудував додаткові 10 поверхів, будуть нести кримінальну відповідальність. Своїми ЕЦП вони підтверджують, що побудоване відповідає проекту.

Підсумовуючи, хочу наголосити, що Україна дуже потребує цієї реформи містобудування, перший крок до цього вже зроблено, і необхідно просто довести все до кінця. Цього потребують всі – пересічні громадяни, бізнес, інвестори. Я дуже сподіваюсь, що народні депутати підтримають законопроект №5655 і така важлива для всіх реформа буде втілена в життя (https://lb.ua/blog/olha_mahaletska/495851_diam_vs_dabi_persh_kroki_shcho.html). – 2021. – 08.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олег Дунда, народний депутат України від партії «Слуга Народу»

Подвійне громадянство подрібно, але є одне маленьке «але»...

На сьогодні близько 4 млн українців (на жаль, офіційної статистики не існує) мають громадянство інших держав. Деякі навіть є громадянами кількох країн. Більше того, власники паспортів інших держав були і є серед народних депутатів, урядовців та найвищих посадовців України. Державні менеджери користуються невизначеністю правового поля України в цій царині задля створення іноземних «запасних аеродромів». Жителі прикордонних областей полегшують собі відвідини сусідніх держав. На рівні держави це питання залишається неврегульованим впродовж усіх 30 років незалежності і створює додаткове «вікно можливостей» для контролюючих органів. Наприклад, державні правоохоронні органи користуються ситуацією, що склалася, задля того, щоб «тримати на гачку» осіб, які мають подвійне чи потрійне громадянство. Особливо, якщо ті займають високі державні посади.

Від самого початку існування нашої держави точилися дискусії щодо того, дозволяти чи ні іноземне громадянство українцям. З огляду на відсутність стійкої більшості голосів за той чи інший варіант це питання навіть у Конституції прописали досить розмито, зазначивши лише, що в Україні є тільки одне громадянство – українське. Наразі дискутувати навколо

цього питання вже не актуально. Громадяни самостійно вирішили, як для них буде краще. Зараз держава може тільки зафіксувати вже існуючий стан речей. За легалізацію подвійного громадянства на сьогодні виступили і Президент Володимир Зеленський, і очільник уряду Денис Шмигаль. Відповідні зміни до законодавства вже знаходяться на розгляді Верховної Ради, і прийняти їх можна досить швидко. Для цього навіть не потрібно вносити зміни до Конституції. Але є одне «але».

Треба розуміти, що в більшості випадків отримання громадянством України іноземного громадянства – це свідомий вибір, що ґрунтується на родинних зв'язках, майні, працевлаштуванні тощо. Але в 2014 році по сусідству з'явилася держава-агресор, для якої питання наявності серед громадян України російського громадянства стало додатковим інструментом гібридної війни. Відповідно це все використовується державою-агресором для тиску та примусу до вчинення відповідних дій (звернемо увагу на примусову паспортизацію в ОРДЛО та Криму). Передусім – голосування на виборах за відповідну політичну силу, і не тільки до Державної Думи, цієї осені. Вже на наступних виборах до Верховної Ради чи місцевих рад наші громадяни, що отримали паспорти держави-агресора, зможуть через примус Росії впливати на державні інституції України. Тож це питання потрібно вирішувати вже зараз.

Маємо визнати, що ми не можемо змусити українських громадян, особливо якщо вони ще й живуть на тимчасово окупованих територіях Криму та частини Донбасу, позбутися російського громадянства. Але й закривати очі на це не маємо права. Задля вирішення питання множинного громадянства, потрібно, на жаль, визнати можливість мати всі іноземні громадянства, але слід застосовувати й деякі обмеження. В законопроекті «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового забезпечення наявності іноземного громадянства (підданства) у громадян України» ми з колегами пропонуємо на час окупації обмежити виборче право українських громадян, які додатково мають громадянство

країни-агресора, в цьому випадку Росії. Доки ми знаходимося в стані гібридної війни із РФ, вони тимчасово позбуваються права займати державні посади, обирати і бути обраними. Це абсолютно нормальна практика, і в світі достатньо прикладів, коли заради національної безпеки та захисту державних інтересів тимчасово призупиняли чинність певних прав. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права говорить, що право вільно висловлювати свою думку (обирати) може обмежуватись і це обмеження навіть є необхідним, якщо стосується захисту державної безпеки, суспільного порядку, життя та здоров'я населення (російські паспорти – це якраз загроза життю та здоров'ю їх власників і в цілому українській державності). І, що найголовніше, навіть є рішення Європейського суду з прав людини, які не заперечують таких обмежень.

Більше того, в країнах Балтії (Латвія) протягом 90-х – початку 2000-х років існувала цікава практика: закон забороняв особам, які брали участь в діяльності Комуністичної партії після 1991 року, обиратися в органи влади (звернемо увагу, що для Латвії комуністи, як і вся радянська система, були ворогами й агресорами, хоча жодного відкритого конфлікту з Росією Латвія, на щастя, не мала). І Європейський Суд став на захист латвійської державності, зазначивши у висновку: «...Рішення вважатися прийнятним в Латвії з урахуванням історико-політичного контексту, який зумовив її прийняття, і загрози, яку становить для нового демократичного правопорядку воскресіння ідей, що створюють небезпеку відновлення тоталітарного режиму. Суд визнав, що національні органи влади Латвії мають більше можливостей для того, щоб оцінити труднощі, які виникають при встановленні та збереженні демократичного правопорядку». Ось так.

Виходить, що існує вже простий механізм, який ми можемо використовувати для вирішення проблеми із множинним громадянством, і наявність у нас на кордонах держави-агресора не є завадою його реалізації. Навпаки, систематизувавши множинне громадянство, зробивши прозорим механізм

і правила гри, ми виб'ємо з рук агресора ефективний (як вважають у Кремлі) інструмент тиску на Україну. І – так, як зазначив Президент у своєму виступі у Стенфорді, ми не можемо просто дозволити універсальний підхід до питання множинного громадянства в умовах гібридної війни, але можемо не закривати очі на паспортизацію Криму і ОРДЛО, а визнати цей факт. І найголовніше – легалізувавши наявність російських паспортів у наших громадян, ми можемо захистити їх від тиску та будь-яких маніпулювань.

До речі, всім adeptам теорії «не допустимо подвійного громадянства з державою-агресором» – воно, за скромними підрахунками, є у більше ніж 2 млн наших громадян. І намагання сховатись від вирішення проблеми робить українців з російськими паспортами заручниками Росії, а нам добре відомо із практики світового тероризму (а Кремль не цурається цих практик): у заручників не надто багато прав і свободи вибору (https://censor.net/ru/blogs/3290159/podvyine_gromadyanstvo_podrbne_ale_odne_malenke_ale). – 2021. – 24.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, директор Програми Право Українського інституту майбутнього, адвокат

Деякі відповіді щодо питання подвійного громадянства

У зв'язку з тим, що в суспільстві з новою силою обговорюються питання у зв'язку з інститутом подвійного громадянства, дозволимо собі дати відповіді на самі розповсюджені з них.

Орієнтовно, близько 20 мільйонів етнічних українців проживає за межами України.

І коли бачиш вихідців з України в топі щорічного рейтингу найвпливовіших канадців, де Христя Фріланд посідає шосте місце, а на 24 сходинці – родина Джеймса та Луїзи Темертей як “Медичний благодійник номер один”, виникає питання, а як Україна може залучити своїх прогресивних синів і дочок, щоб вони

вклали свої зусилля й знання не лише в свої нові батьківщини, а й у землю, яка їм дала життя і силу.

Найкращим способом пов'язати судьбу таких людей за Україною виглядає надання їм українського громадянства.

Але як бути в тому випадку, коли людина не бажає позбавлятися свого вже існуючого громадянства?

Дехто пропонує закріпити в українському законодавстві право на подвійне громадянство (біпатрізм). Ця пропозиція виглядає логічною.

От тільки справа в тому, що чинне українське законодавство і так це фактично допускає.

Конституція України фіксує “єдине” громадянство, де-факто не дозволяючи мати окремі паспорта своїм адміністративно-територіальним одиницям. Норми Закону України “Про громадянство України” теж не забороняють мати громадянство іншої держави, лише фіксує, що біпатрид (особа, яка має два громадянства) у правових відносинах з Україною визнається лише громадянином України. Те саме стосується й іноземців, що набули громадянства України: Україна розглядає їх виключно як своїх громадян.

Тобто, повна заборона на наявність у громадянина Україна ще й іншого громадянства в нашому законодавстві наразі відсутня.

А в даному випадку діє правило «дозволено все, що не заборонено».

На думку спадає єдине обмеження, яке стосується чисельної категорії громадян, а саме, держслужбовців.

На нашу думку, пропонуючи закріплення в законі право українців на біпатрізм, необхідно мати на увазі наступні питання:

1) наскільки біпатрізм є актуальним з урахуванням того, що чинне українське законодавство його фактично дозволяє?

2) чи є на сьогодні українська діаспора реальним фактором державотворення та чи може вона стати дієвим чинником зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного розвитку?

3) чи сприймають всі діаспоряни Україну як своє національне багатство, а не як “розхідний матеріал”, “проект” чи можливість отримати

в резюме графу про перебування на високій посаді, а далі виїхати на “запасний аеродром”?

4) чи здатна Україна реалізувати дієвий правовий механізм, щоб вимагати від біпатридів виконання їхніх обов’язків перед Україною?

5) наскільки вигідним для України буде запровадження біпатризму?

6) чи матиме Україна дієвий механізм контролю, в тому числі, заборони або недопущення отримання українцями паспорта держави-агресора?

7) чи матиме Україна дієвий механізм недопущення продажу української сільськогосподарської землі та стратегічних об’єктів промисловості іноземцям через біпатридів?

Треба розуміти, що подвійне громадянство – це в цілому не позитив, а вимушений крок для держав з метою стимулювання своїх громадян зберігати своє громадянство та зв’язок з Батьківщиною.

Особливо це актуально, коли держава є слабкою як економічно, так і інституціонально.

Подвійне громадянство тягне за собою цілий ряд надважливих питань: щодо порядку перетинання кордонів, можливості купівлі певних категрій майна (наприклад, сільсько-господарських земель), стосовно оподаткування, щодо відношення особи до державної служби (і, особливо, до військової служби, насамперед, коли вона є загальним обов’язком).

Тому оптимальним шляхом було б врегулювання питань подвійного громадянства в двосторонніх угодах, але – виключно з державами, які є нашими стратегічними партнерами та в яких є потужна українська діаспора, що вболіває за успіх своєї Батьківщини (США, Канада, Австралія тощо).

Кожна країна встановлює свої підстави і порядок набуття її громадянства. І це стосується громадян будь-якою держави, не тільки України.

Немає універсального алгоритму набуття громадянства і, що важливо, цей порядок регулярно змінюється.

В першу чергу, це питання вигоди для держави в певний історичний момент.

Наприклад, в Ізраїлі, Канаді, Австралії тощо існували державні програми для стимулювання заселення малозаселених регіонів певними категоріями іноземців через надання їм громадянства. Зараз більшість цих програм або припинили існування, або суттєво скорочені.

В абсолютній більшості держав, які ми вважаємо цивілізованими, у стосунках з цією державою інше громадянство де-факто просто ігнорується.

При тому, багато держав до осіб, які мають більш одного громадянства, застосовують певні обмеження: це і заборона або суттєве обмеження доступу до керівних державних посад та до державної таємниці, обмеження щодо участі у виборах та членства в політичних партіях тощо.

Тим не менш, для громадян певних держав, які, наприклад, є стратегічними союзниками, в двосторонніх міждержавних угодах можуть бути надані спеціальні умови та привілеї.

Як показує наша дійсність, наявність громадянства держави-агресора не означає автоматично, що людина – зрадник. Більш того, бувають непоодинокі випадки, коли вишиванка та інші прояви патріотизму для певних наших громадян – просто камуфляж.

Обставини можуть бути різними, але це дуже зручна тема для роздмухування ненависті всередині нашої держави, що є недопустимим.

Вибір громадянства – особиста справа громадянина. Держава може забороняти біпатризм, але контролювати отримання своїми громадянами іншого паспорта де-факто неможливо, адже більшість держав просто відмовляється розкривати будь-яку інформацію щодо своїх громадян.

При цьому, можна встановити певні обмеження щодо наявності іноземного громадянства, наприклад, щодо державних службовців. Які повинні самі заявляти письмово щодо наявності чи відсутності в них іншого громадянства при прийомі на роботу. У випадку надання недостовірної інформації ця особа повинна притягуватися як до дисциплінарної відповідальності (звільнення), так і до іншої встановленої законом відповідальності (наприклад, у зв’язку з обмеженнями для

громадян інших держав доступу до державної таємниці).

Головне, щоб питання іншого громадянства, які пов'язані з цим підстави для відповідальності, були чітко прописані в законі, що дозволить мінімізувати спекуляції та зловживання.

Основне питання, що досі не врегульовано, це набуття українського громадянства у спрощеному порядку іноземцями, які захищали територіальну цілісність та незалежність України.

Основна перешкода – вимога українського закону позбутися громадянства Росії, що, враховуючи фактичний стан війни з РФ та політику цієї держави-агресора, є неможливим.

У відповідь на те, що Росія фактично примусово роздає свої паспорти на окупованих територіях, треба на міжнародному рівні підняти питання про спрощений порядок позбуття російського громадянства для громадян України і для тих, хто хоче отримати український паспорт, а поки прибрати вимогу позбуття російського паспорта для іноземців, які захищали Україну в АТО/ООС (https://censor.net/ru/blogs/3293202/deyak_vdpovd_schodo_pitannya_podvyinogo_gromadyanstva). – 2021. – 11.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Михайло Цимбалюк, народний депутат України

Вища рада правосуддя – що далі?

Згідно зі статтею 8 Конституції України в нашій країні визнається і діє принцип верховенства права. Цей Законодавчий акт має найвищу юридичну силу, відповідно закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції. Інший пункт Конституції – стаття 21- стверджує те, що усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах і вони невідчужні і непорушні.

Але своїм рішенням Верховна Рада України почала процес нівелювання свобод і прав, гарантованих конституцією, порушивши власне засадничий принцип – принцип рівності. Так, у проголосованих Верховною Радою України законах «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів» є низка норм, які порушують принцип рівності перед Законом членів Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя має стати ключовим органом у судовій системі в Україні, де ухвалюються остаточні рішення щодо призначення судді на посаду, притягнення до відповідальності, звільнення, відсторонення, надання дозволу на затримання та арешт суддів.

ВРП також опікується питаннями відправлення судді у відставку та дотримання ним етичних норм. 14 липня цього року Верховна рада ухвалила в цілому Закон щодо порядку обрання на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів ВРП.

Цей закон визначає порядок утворення та діяльності Етичної ради. Своєю чергою, створення Етичної ради покликане прискіпливо відбирати членів ВРП, щоб унеможливити ручну діяльність органу та перезапустити його.

У вересні Рада суддів України не змогла обрати кандидатів до Етичної ради та, відповідно, дати старт новому етапу судової реформи. І тут відповідно (очікувано) втрутилися з Офісу Президента, мовляв там не допустять блокування головної реформи країни, а «кожна незаконна дія, спрямована на блокування судової реформи, отримає негайну оцінку і відсіч».

Закон України №5068 «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя», який, до речі, повернуто парламенту з підписом Президента має дуже багато суперечливих положень та прогалин, які можуть затягнути процес реформування ВРП на роки, а то й зовсім звести цю реформу нанівець. Результатом цього можуть стати звинувачення керівництва держави в провалі судової реформи – як з боку політичних опонентів, так і зі сторони наших закордонних партнерів.

Аналіз положень Закону про реформу ВРП дає підстави стверджувати, що викладений у ньому «силовий метод» реформування не спрацює в повній мірі. Якщо зорієнтуватися на європейському досвіді реформування ВРП, то цей метод дозволить його змінити набагато швидше за терміни, аніж це передбачає вже проголосований Закон і основне – без надмірних зусиль.

Погоджуюся з експертами, що одним із інструментів забезпечення незалежності членів Вищої ради правосуддя повинне стати їхнє право на відставку. Таке право є у всіх органах системи правосуддя – судах всіх інстанції та в Конституційному Суді України.

...Складається враження, що реформа суддівської системи в Україні спущена на гальма. І наразі неприродним є зволікання із реформою суддів, адже воно веде до краху країни та усіх намагань зробити життя українців кращим. Феміда повинна бути справедливою, у нас же, на превеликий жаль, сліпота суддівського корпусу є правилом роботи великої частини судів різних інстанцій (https://censor.net/ru/blogs/3293219/vischa_rada_pravosudnya_scho_dali). – 2021. – 11.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анель Судакевич, журналіст

Правки до законопроекту про зміни у Податковий кодекс: шість вад від представників ІТ-індустрії

Представники ІТ-індустрії переконані, що запропоновані поправки до законопроекту №5376 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки» можуть зруйнувати ідею Diia City.

Принаймні така інформація міститься у поширеному Kharkiv IT Cluster пресрелізі.

Там наголошують, що ключовою частиною Diia City є податкові умови для бізнесу, але 6 жовтня профільний комітет Верховної Ради почав розгляд правок до законопроекту №5376, які спотворюють саму ідею Diia City.

«Податковий комітет ЕВА та найбільша ІТ-асоціація IT Ukraine направили до Комітету офіційні листи, підкреслюючи, що ІТ-індустрія наполягає на відхиленні Комітетом критичних правок-ініціатив, які знищують основну ідею законопроекту та спричинять шкоду усьому ІТ-бізнесу України, а саме:

– Ініціатива зі збільшення податкового навантаження на галузь. Kharkiv IT Cluster наполягає на збереженні зафіксованого у першому читанні та рекомендації комітету податкового навантаження для гіг-працівників та тих, які працюють за трудовим контрактом, а саме 5% ПДФО; ЄСВ – у розмірі мінімального страхового внеску, податок на виведений капітал (ПнВК) – 9%.

– Ініціатива з обмеження преференцій оподаткування зарплати фахівців по певним професіям. Kharkiv IT Cluster підкреслює важливість збереження концепції надання пільг для резидентів Diia City та всіх фахівців, залучених до роботи з резидентами, без обмеження професіями чи посадами.

– Ініціатива з обмеження взаємодії ІТ-компаній з ФОП як для тих, хто оподатковується ПнВК, так і тим, хто залишається на непільгових умовах 18% податку на прибуток. Kharkiv IT Cluster просить не підтримувати необґрунтоване та дискримінаційне обмеження взаємодії резидентів Diia City з ФОПами при використанні звичайного податку на прибуток.

– Ініціатива зі зменшення перехідного періоду для тих резидентів, які обирають ПнВК до 1-2 років. Kharkiv IT Cluster наголошує на критичності збереження перехідного періоду на термін не менший за 3 роки тільки для ПнВК, задля забезпечення комфортного переходу ІТ-компаній на нові умови, без втрати операційної ефективності.

– Ініціатива зі зміни гарантій стабільності податкового навантаження. Kharkiv IT Cluster просить зафіксувати гарантії непогіршення податкових умов на термін, зафіксований в рамковому законі (25 років).

– Ініціатива зі збільшення регуляторного тиску на резидентів Diia City, запроваджуючи додаткові перевірки відповідності критеріям з боку податкової, крім вже зафіксованих

декларативних умов входження із обов'язковим незалежним аудитом. Kharkiv IT Cluster наполягає не підтримувати правки про додаткові перевірки резидентів Дія City, задля запобігання додаткового тиску на бізнес та корупційних ризиків.

Представники Харківського ІТ Кластера, разом з іншими представниками ІТ-індустрії, Мінцифри та іншими стейкхолдерами брали участь у багатогодинних зустрічах-обговореннях поданих правок.

Ми чітко розуміємо, що прийняття навіть однієї з вказаних ініціатив може суттєво погіршити умови для ІТ-бізнесу та зруйнувати концепцію Дія City. Тому ми закликаємо представників влади не підтримувати вищевказані правки у законопроекті №5376», – мовиться у документі (https://censor.net/ru/blogs/3294112/pravki_do_zakonoproktu_pro_zmni_u_podatkoviyi_kodeks_shst_vad_vd_predstavnikv_itndustr). – 2021. – 16.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, директор Програми Право Українського інституту майбутнього, адвокат

Антиолігархічний закон проти Конституції України та Європейської конвенції

Невдовзі очікується підписання Президентом України прийнятого Верховною Радою України закону України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)”, який ще називають «антиолігархічним».

Системний аналіз змісту закону дозволяє зробити висновок про те, що в ньому фактично має місце лише формальне запозичення одного з багатьох елементів законодавчого регулювання лобіювання та лобістської діяльності – оприлюднення інформації про лобістський контакт.

При тому, цей закон має цілу низку ознак неконституційності, незаконності, штучного

обмеження як стосовно порядку регулювання, так і щодо об’єктів і суб’єктів та спроб ручного управління у сфері, яка потребує системного підходу.

Вочевидь, до лобіювання та лобістської діяльності в Україні залучені далеко не тільки олігархи, їх представники та держслужбовці, які з ними контактують, а спроби законодавчого врегулювання цієї діяльності в цьому законі (через закладені порушення Конституції та законів України) виглядають як імітація, а не як інструменти для ефективного врегулювання відповідних суспільних відносин.

Зупинимось на деяких грубих порушеннях цим Законом основних прав і свобод, гарантованих Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Європейською конвенцією), з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Перше. Цілий ряд положень закону не відповідає ознакам юридичної визначеності, які, у свою чергу, є складовою частиною принципу верховенства права, обов’язковість якого встановлена статтею 8 Конституції України.

Так, наприклад, в законі відсутня визначеність цілого ряду понять: “значна економічна та політична вага в суспільному житті” (під достатні для визнання олігархом три з чотирьох ознак може потрапити діючий Президент України), “представник олігарха”, “особа, пов’язана з олігархом” (у тому числі, відсутня можливість визнання (та оскарження) її такою в судовому порядку), запропоноване законом поняття “контролер засобу масової інформації” в тексті закону фактично змішується з також не визначеними поняттями “контролер власників (засновників) засобів масової інформації”, “бенефіціар (контролер) засобу масової інформації” – без відповідних розмежувань.

У Законі встановлено, що особа вважається такою, яка відповідає ознаці участі в політичному житті, зокрема бере участь у політичному житті, якщо вона фінансувала діяльність політичної партії, політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з

політичними вимогами – при відсутності чітко визначених критеріїв, у тому числі, об'єму та часу фінансування для потрапляння до цієї категорії, порядку встановлення факту вказаного фінансування тощо.

ЄСПЛ в своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що гарантований Європейською конвенцією принцип верховенства права стосується вимог “якості”, доступності, юридичної визначеності, можливості справедливого судового розгляду (прийнятність для особи, тобто передбачуваність щодо змісту та характеру застосовуваних заходів та наслідків, чіткість формулювань, гарантування особі легкості з'ясування змісту права і можливості скористатися цим правом у разі необхідності, передбачуваність – для виключення будь-якого ризику свавілля) закону, яким передбачається втручання у права особи та в основоположні свободи. У цьому зв'язку показові справи *The Sunday Times v. the United Kingdom*, *Mikhailov v. Ukraine*, *Poltoratskiy v. Ukraine*, *Khristov v. Ukraine* та ряд інших.

Друге. З урахуванням встановленої де-факто самим законом можливості притягнення держслужбовців до відповідальності за “порушення обов'язку подання декларації про контакти”, на додачу до можливості притягнення їх до відповідальності за ті самі діяння вже за законом України “Про запобігання корупції”, може мати місце подвійна відповідальність одного виду, що, вочевидь, є порушенням гарантій, встановлених частиною першою статті 61 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

У рішенні по справі *Gradinger v. Austria* ЄСПЛ встановив таким, що не відповідає гарантіям Європейської конвенції, подвійне притягнення до відповідальності за тотожне правопорушення та те, що тотожність правопорушень стосується не лише назви правопорушень за законом, але, що головніше, змісту та мети правопорушень.

Третє. Положення закону про наділення Ради національної безпеки і оборони (РНБО)

де-факто правом притягнення особи до відповідальності не відповідає приписам статті 107 Конституції України, відповідно до яких РНБО – координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, який координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, без відповідних додаткових повноважень.

Таким чином, не має особливого значення, який державний орган подає заяву про внесення тієї чи іншої особи до реєстру олігархів, головне, наділення РНБО правом формувати та вести відповідний реєстр має ознаки неконституційності.

Про недопустимість надання органу влади занадто великих повноважень для прийняття рішення на власний розсуд вказав ЄСПЛ у ряді рішень, у тому числі, у справі *Koretskyu and Others v. Ukraine*.

Четверте. Закон не містить чітко визначеного порядку прийняття рішення про визнання особи олігархом, що не відповідає вже згаданому конституційному принципу юридичної визначеності, який, як було вказано раніше, є складовою частиною принципу верховенства права, а обов'язок дотримання якого встановлений статтею 8 Конституції України.

На додачу до згаданих раніше висновків щодо недопустимості невизначеності правової норми, ЄСПЛ у рішенні у справі *Oleksandr Volkov v. Ukraine* вказав, що повинні бути запроваджені необхідні процедурні гарантії, які б могли запобігти свавільному застосуванню норм відповідного матеріального законодавства.

П'яте. Президент України здійснює повноваження на підставі, в межах та у спосіб, передбачений виключно Конституцією України, та Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Закон передбачає неконституційне, таке, що не відповідає приписам статті 106 Конституції України, розширення повноважень Президента України, а саме, видання указу про введення в дію рішення РНБО про фактичне визнання особи олігархом, та й фактичне передання

повноважень Президента України іншим особам або органам.

У ряді рішень ЄСПЛ, у тому числі, у справі “*Hasan and Chaush v. Bulgaria*”, було вказано на недопустимість свавільного розширення органом держави своїх повноважень.

Шосте. Обмеження прав і свобод громадян України, доданих до реєстру олігархів, виходячи фактично з їх високого рівня матеріального забезпечення, протирічить приписам статті 24 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, та що не може бути привілеїв чи обмежень, у тому числі, за ознаками майнового стану.

У ряді рішень, у тому числі, у справі *Chassagnou and Others v. France*, ЄСПЛ, розглянувши скаргу щодо обмеження права власності залежно від розміру майна, визнав це дискримінацією за ознакою майнового стану.

Сьоме. Заборона олігархам здійснювати внески з власних грошових коштів на підтримку політичних партій є обмеженням їх прав власника щодо розпорядження своїм майном, що протирічить положенням статті 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а право приватної власності є непорушним.

Застосування можливого передбаченого Конституцією України обмеження – “використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі”, в Законі відсутнє.

Рішення ЄСПЛ у цілому ряді справ (*Marckx v. Belgium*, *Simonyan v. Armenia*, *Vijatovic v. Croatia* та інших) підтверджують, що право розпоряджатися власністю складає традиційний і фундаментальний аспект права власності, гарантованого статтею 1 (Захист власності) Протоколу № 1 Європейської конвенції.

Восьме. Законом передбачено, що олігархам забороняється здійснювати внески з власних грошових коштів на підтримку політичних партій, що протирічить положенням статті 15 Конституції України, відповідно до якої

“державою гарантується свобода політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України”, та положенням пункту 8 статті 8 закону України “Про політичні партії в Україні”, відповідно до якого партія може визначити внесення членських внесків на її підтримку однією з умов членства громадянина у відповідній партії. А, згідно з частиною першою статті 36 Конституції України, право громадян на свободу об’єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів може бути обмежене законом лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров’я населення або захисту прав і свобод інших людей. Змістовне обґрунтування вказаних обмежень прав особи в законі відсутнє.

ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях підкреслював, що право участі в політичному житті охоплюється правом на свободу вираження поглядів.

А в справі *Handyside v. UK* встановив, що право на свободу вираження поглядів захищає, у тому числі, і такі “інформацію” чи “ідеї”, які непокоять державу чи певну частину населення”, тоді як у справі *Magyar Ktfark Kutya Prt v. Hungary* ЄСПЛ встановив, що обмеження щодо права на свободу вираження поглядів повинні бути чітко передбачені законодавством, а держава, у разі застосування обмежень, зобов’язана обґрунтувати, до яких саме “негативних наслідків” у зв’язку з реалізацією свободи вираження поглядів призвели дії особи у випадку їх обмежень з боку держави.

Дев’яте. Закон пропонує фактичну заборону участі олігархів у приватизації державного і комунального майна, що є порушенням частини четвертої статті 13 Конституції України, згідно з яким держава забезпечує захист прав усіх суб’єктів права власності і господарювання, а всі суб’єкти права власності рівні перед законом. Обмеження прав власника щодо розпорядження своїм майном протирічить положенням статті 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти,

користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Про недопустимість свавільного, необґрунтованого, введення державою обмежень, які є порушенням гарантованого статтею 1 (Захист власності) Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ЄСПЛ вказував неодноразово в своїх рішеннях, у тому числі, у справах *Gubiyev v. Russia*, *Dimitrovi v. Bulgaria*, *Pressos Compania Naviera S.A. and others v. Belgium*, *Sporrong and Lonnroth v. Sweden* та ряді інших.

Десяте. Запровадження законом норми, відповідно до якої через внесення особи до певного реєстру, за рішенням координаційного органу при Президенті України, яке вводиться в дію указом Президента України, на особу накладаються певні обмеження, при явному перевищенні повноважень Президента, відповідає ознакам позбавлення та звуження обсягу прав і свобод у неконституційний спосіб.

Розповсюджені в деяких ЗМІ аналогії між олігархами, лобістами та відповідними реєстрами в даному випадку є некоректними, адже лобісти після внесення до реєстру, яке відбувається на добровільній основі, певні додаткові права отримують. Особи ж після внесення до реєстру олігархів, яке відбувається де-факто примусово, ряду конституційних прав та гарантій позбуваються.

Відповідно до статті 22 Конституції України, конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Згідно зі статтею 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Конституційний Суд України (КСУ) у Рішенні № 5-р/2018 від 22 травня 2018 року встановив такі критерії допустимості обмеження конституційних прав і свобод людини: “обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають

встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов’язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права”.

Раніше КСУ в Рішенні № 8-рп/2005 від 11 жовтня 2005 року встановив, що звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб’єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики, а скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація; звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням.

У рішеннях по цілому ряду справ, у тому числі, *Kurochkin v. Ukraine*, *Savin v. Ukraine*, *Johansen v. Norway*, *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* та цілому ряду інших, ЄСПЛ вказав, що втручання у права, гарантовані Європейською конвенцією, є неправомірним, якщо воно здійснюється не “згідно з законом”, не відповідає законним цілям і не може вважатися “необхідним у демократичному суспільстві”.

Відповідно до статті 9 Конституції України, Європейська конвенція та Протоколи до неї є чинним міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, а тому є частиною національного законодавства України, а, відповідно до статті 17 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, практика ЄСПЛ є джерелом національного права.

Таким чином, у наявності як мінімум десять підстав для оскарження закону України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну

вагу в суспільному житті (олігархів)” в Конституційному Суді України, указів Президента України про введення в дію рішень РНБО стосовно олігархів – в Верховному суді, плюс – дій державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб на виконання вказаного Закону – в вітчизняних судах, а згодом – в ЄСПЛ, та як мінімум десять причин для того, щоб оголошена владою “маленька переможна антиолігархічна війна” закінчилася, так і не почавшись.

Питання деолігархізації як одного з ефективних інструментів відбудови здорових суспільних відносин є надважливим, але його треба вирішувати через базові зміни в суспільних стосунках, а для цього необхідне прийняття цілого комплексу законів та підзаконних актів щодо судочинства, діяльності правоохоронних органів, відповідальності, антимонопольного регулювання, діяльності ЗМІ, фінансового моніторингу, лобіювання та лобістської діяльності тощо, а не обмежуватися неконституційним, а тому декларативним, законом (https://censor.net/ru/blogs/3294149/antiolgarhchniyi_zakon_proti_konstituts_ukranta_vropeyisko_konvents). – 2021. – 16.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Андрій Боровик, виконавчий директор Transparency International Ukraine

Коронавірусні закупівлі зараз містять більше ризиків, ніж навесні 2020

Замість скоротити перелік того, що можна купувати за прямими договорами, останні зміни в Закон лише заплутали правила.

Наша країна не була готова до боротьби з COVID-19, як і більшість країн світу. Навесні 2020 року лікарні стикнулися з дефіцитом засобів захисту, ліків і обладнання. При цьому часу було обмаль, а усе це потрібно було вже зараз.

Тоді Transparency International Ukraine підтримала виведення закупівель для боротьби з коронавірусом з-під дії Закону «Про публічні закупівлі». До Закону внесли зміни, щоб певні

товари, послуги і роботи, перелік яких визначив Кабінет Міністрів, можна було купити за прямими контрактами.

Загальна користь від ковідних закупівель у перші місяці коронавірусу все-таки переважала над усіма ризиками. Попри те, що деякі замовники одразу почали зловживати новими правилами, лікарні могли купувати все необхідне, запасалися і ринок поступово приходив до норми.

Приблизно через рік – навесні 2021 – ціни остаточно стабілізувалися.

Водночас деякі замовники почали послуговуватися конкурентними процедурами буквально за кілька місяців після початку пандемії – купувати через аукціони на Prozorro. Зокрема у такий спосіб деякі з них стали придбавати ті самі маски. І це дозволило суттєво знизити вартість.

Робимо висновки: деякі замовники навчилися планувати свої закупівлі для боротьби з COVID-19 і купувати на аукціонах. Відповідно вже тоді можна було починати поступове повернення коронавірусних закупівель у конкурентне поле. Ті Україна закликала це зробити ще восени минулого року.

Однак замість скоротити перелік того, що можна купувати за процедурою COVID-19, депутати створили нові заплутані правила з новими корупційними ризиками.

У липні Верховна Рада ухвалила закон, який розділив закупівлі COVID-19 на три сценарії:

Ліки можна купувати напряму, однак лише з переліку, який Кабмін мав ухвалити протягом місяця, проте ледь ухвалив за два.

Будь-які товари з визначених категорій теж можна купувати напряму:

- вакцини і медичні вироби для вакцинації;
- імунобіологічні препарати;
- розхідні матеріали;
- медичне обладнання для ковідних лікарень;
- системи постачання медичних газів.

Водночас для них переліку не передбачили. Тобто лікарня може без тендерів купувати будь-яке обладнання на будь-яку суму.

Третій сценарій – решту закупівель для боротьби з COVID-19 можна проводити як спрощені. Спрощені – це торги, які

відбуваються, навіть якщо на них прийшов лише один учасник. Тоді замовник може одразу підписати договір. Якщо ж пропозицій більше – відбудеться аукціон.

У чому ж корупційний ризик? Замовники ніяк не обмежені у тому, що їм може знадобитися для боротьби з коронавірусом. Можна в обґрунтуванні написати, що хоч будівництво доріг потрібне для протидії COVID-19 – і купувати за спрощеною процедурою. А вона має багато недоліків: зокрема її не можна оскаржити, а Держаудитслужба не має права моніторити такі закупівлі. Отже, там можна прописати дискримінаційні вимоги і придбати за завищеними цінами. А ймовірність понести за це відповідальність буде мізерною, бо робота правоохоронців залишає бажати кращого.

Як це виправити? Єдиний шлях – знову внести зміни у Закон «Про публічні закупівлі» і зобов'язати Кабмін ухвалити окремі переліки того, що для боротьби з COVID-19 можна купувати напряму без аукціонів, а що – за спрощеними.

Трансперенсі Інтернешнл Україна закликає депутатів якомога швидше розробити відповідний законопроект і врегулювати ситуацію (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/borovyk/615ae0c2cfa84/>). – 2021. – 04.10).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Михайло Вайнагій, завідувач сектору, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду

До питання про ефективність застосування форм альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів: що чекати від держави, а що – від людей

Якщо прогалину між альтернативним врегулюванням спору та людиною можна врегулювати законотворчим, нормотворчим шляхом, то подолання прогалини між людиною і альтернативним врегулюванням спору залежить від «внутрішнього світу» кожної окремо взятої людини.

Порівняно нещодавнім Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 була затверджена Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (Стратегія).

Основних проблем, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, розробники стратегії нарахували дев'ятнадцять. Окремо серед них виділили – відсутність дієвих механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів.

З метою розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів у Стратегії визначені такі напрями та заходи:

1) встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик;

2) опрацювання питання щодо запровадження інституту мирового судді;

3) запровадження у справах адміністративного судочинства досудових процедур адміністративного оскарження з розширенням можливостей застосування досудових та позасудових процедур врегулювання спорів;

4) оптимізація судових витрат та процедур їх адміністрування з метою заохочення використовувати позасудові способи врегулювання спору;

5) удосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів, у тому числі щодо підвищення вимог до засновників третейських судів, зміцнення інституційних можливостей третейського самоврядування, розширення підвідомчості справ третейським судам, поширення гарантій конфіденційності на третейських суддів;

6) запровадження та розвиток інституту медіації;

7) удосконалення процедури врегулювання спору за участю судді.

Якщо детальніше проаналізувати ці напрями та заходи, то їх суть зводиться до розвитку інститутів медіації, мирових суддів, третейських судів, досудових процедур адміністративного

оскарження та заохочення громадян до позасудових способів врегулювання спору.

Беручи до уваги завантаженість судів, кадрову недоукомплектованість судів різних інстанцій, нарікання на довіру до суддів, перспектива розвитку позасудових способів врегулювання спорів виглядає досить перспективною.

Спробуємо дати короткий огляд окреслених напрямів та заходів, зосередивши окрему увагу на заохоченні громадян до використання позасудових способів врегулювання спору.

Порядок утворення та діяльності третейських судів врегульований Законом України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 року № 1701-IV. Інститут мирових суддів ще належить врегулювати законом, наприклад, шляхом доопрацювання законопроекту про мирових суддів територіальних громад від 10 жовтня 2008 року. Щодо намагань законодавця врегулювати інститут медіації, то, починаючи з 2010 року, в українському парламенті було зареєстровано 14 законопроектів про медіацію. Однак, поки що, жоден із них не став законом.

Досудова процедура адміністративного оскарження у певній мірі врегульована Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР, коли законодавець визначив скаргу як звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб (ст. 4). Крім цього закону, процедура адміністративного оскарження у певній мірі врегульована Указом Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» від 7 лютого 2008 року № 109/2008. Питання документального оформлення розгляду скарг вирішено Інструкцією з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, що затверджена

постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 348. Адміністративно-процедурний кодекс України мав би визначити процедуру розгляду питань, пов'язаних з реалізацією та захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, у тому числі з надання адміністративних (управлінських) послуг. Керуючись цими актами, у кожному органі державної влади, органі місцевого самоврядування мали б бути прийняті внутрішні нормативні акти, які б врегульовували процедуру адміністративного оскарження.

Заохочення використовувати позасудові способи врегулювання спору, на перший погляд, може видатися достатньо простим завданням, разом з тим, воно є досить складним. Щоб застосовувати позасудові методи, потрібно розуміти їх переваги та бути внутрішньо підготовленим до них. Також важливо, доступно донести все це до громадян.

Класичні аргументи на користь позасудових (альтернативних) способів врегулювання спору полягають в економії коштів, нейтральності третьої сторони, конфіденційності, добровільній участі, розподілі відповідальності, неформальності та гнучкості процедур.

Додатковими умовами до заохочення та ефективного застосування позасудового (альтернативного) врегулювання спору можна вважати добру емоційну стійкість, готовність до поступок, сміливість визнавати свою провину та прагнення зберегти й розвивати добрососусні взаємовідносини, усвідомлюючи вищість спільного блага над індивідуальним, іншими словами, нехай буде так, як краще для всіх, аніж для когось одного.

Пам'ятаючи про класичні аргументи та беручи до уваги вище вказані додаткові умови, залишається віднайти спосіб, яким пробудити в людині внутрішнє переконання піти саме цим шляхом – шляхом мирного врегулювання спору на основі взаємних поступок, добровільної згоди та спільного прагнення досягнути прийняттого результату – загального блага, розвиваючи при цьому добрососусні відносини.

Підсумовуючи вище викладене, можна дійти висновку, що, якщо прогалину між

альтернативним врегулюванням спору та людиною можна врегулювати законотворчим, нормотворчим шляхом, то подолання прогалини між людиною і альтернативним врегулюванням спору залежить від «внутрішнього світу» кожної окремо взятої людини (<https://sud.ua/ru/news/blog/214948-do-pitannya-pro-efektivnist-zastosuvannya-form-alternativnogo-pozasudovogo-ta-dosudovogo-vregulyuvannya-sporiv-scho-chehati-vid-derzhavi-a-scho-vid-lyudey>). – 2021. – 28.09).

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України, політична партія «Слуга народу»

Легалізація віртуальних активів, стимули для індустріальних та наукових парків: які рішення прийняла Рада

На першому пленарному тижні осені з 7 по 10 вересня 2021 року Парламент увалив в цілому 13 законів та низку постанов, зокрема, законом 3637 народні депутати узаконили криптовалюту та інші віртуальні активи, надавши правовий статус операціям з такими активами та визначивши права і обов'язки усіх учасників ринку.

Ми стали однією з небагатьох країн світу, які легалізували криптоактиви. Про це сказали і написали провідні світові ЗМІ, зокрема, CNBC, Euronews, Independent.

В Україні щоденний оборот віртуальних активів оцінюється у 1 млрд грн. Але він знаходиться в тіні. Через це міжнародні біржі не можуть заходити в Україну. З жодної операції з віртуальними активами не платяться податки. Завдяки закону у нас буде створено прозорі умови взаємовідносин криптокомпаній з регулятором, вигідне оподаткування та захист від держави. Ми зможемо розвинути свій потенціал і зайняти провідні позиції на світовому крипторинку, загальна капіталізація якого перевищила 2 трильйони доларів США.

Тепер власники криптовалют зможуть захистити свої статки у віртуальних

активах від шахрайства, легально обміняти криптоактиви, задекларувати їх. З'явиться ринок посередницьких послуг для оплати товарів криптоактивами, їхнього зберігання та обміну, стартапи зможуть отримувати інвестиції за допомогою токенів. Відповідні компанії зможуть зареєструватися в Україні, а не їхати за кордон, отримати банківське обслуговування по операціям, можливість захисту в судах, легального повернення незаконно конфіскованих чи вкрадених активів.

Законом 4416-1 запровадили інвестиційні та фінансові стимули для індустріальних парків, серед яких компенсація 50% витрат на підключення та приєднання до електромереж, часткова компенсація інвестицій у створення виробництва та відсотків за кредитами, залежно від частки експорту продукції власного виробництва. Це база не лише для залучення інвестицій, а і створення додаткових робочих місць в країні, а також інструмент стимулювання саме малого та середнього бізнесу.

Законом 4236 створили умови для підвищення ефективності діяльності наукових парків, здійснення ними інноваційної діяльності та комерціалізації результатів наукових досліджень. Заклади вищої освіти та наукові установи отримали автономію щодо створення наукового парку без погодження з МОН. Приміщення для розміщення парку надаватимуться на умовах, як для бюджетних установ.

Завдяки закону 3952 забезпечили відкритість інформації про розмір оплати праці в державних та комунальних компаніях, які публікуватимуть дані про зарплату (винагороду) керівництва, членів наглядових рад та виконавчого органу.

Прийнявши закон 5324-1, парламент узгодив законодавчі розбіжності в освітньому законодавстві, уніфікувавши вживання терміну «кваліфікаційна категорія».

Законом 4376-1 порядок організації автобусних пасажирських перевезень привели у відповідність до нового адміністративно-територіального устрою.

Законом 5248 встановили процедуру одночасного переходу прав на земельну ділянку у разі набуття права власності на об'єкт нерухомого майна, і навпаки.

Законом 5205 надали творчим працівникам театрів можливість отримувати творчу відпустку для провадження творчої діяльності поза основним місцем роботи, а законом 3969 врегулювали питання обов'язковості укладення господарського договору первинними водокористувачами з підприємствами водної галузі.

Законом 5154 встановили, що збір з одноразового добровільного декларування буде надходити до загального фонду держбюджету.

Законом 5559 спростили життя багатьом українців, уточнивши, що під заходи фінансового моніторингу не потрапляють грошові перекази до 5000 грн включно.

Усунули дискримінацію за ознакою статі в рекламі, визначивши відповідні терміни та посиливши відповідальність за порушення законодавства про рекламу Законом 3427.

Верховна Рада ратифікувала внесення змін до угоди між урядами України і ОАЕ про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і капітал.

Відповідними постановами визначили представників до комісії, що обиратиме нового очільника АРМА (5383); відправили Президенту, Прем'єру та Генпрокурору звіт ТСК по ситуації щодо погіршення стану в «Укрзалізниці», продовживши роботу Комісії ще на півроку (5814); звернулись до міжнародних організацій та парламентів іноземних держав у зв'язку з незаконною підготовкою виборів до Держдуми Росії на тимчасово окупованих територіях України та примусовою паспортизацією (5497); засудили затримання першого заступника голови Меджлісу та інших представників кримськотатарського народу в Криму (6007) та створили ТСК з розслідування протиправних дій посадових осіб Державного космічного агентства (5477) (https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/legalizatsiya-virtualnih-aktiviv-stimuli-dlya-industrialnih-ta-naukovih-parkiv-yaki-rishennya-prijnyala-rada.htm?_gl=1*1tz9czy*_ga*NDkwMzc3ODAxLjE0NjQxODIwMDQ.*_ga_JBX3X27G7H*MTYzMjIzNzYyNi4xMTEyLjAuMTYzMjIzNzYyMi4w&_ga=2.168417441.1291283142.1628357395-490377801.1464182004). – 2021. – 14.09).

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Ірина Сусллова, правозахисниця, лідерка Жіночого руху «За майбутнє»

Закон «Про фортифікацію борошна»: Верховна Рада має шанс суттєво скоротити смертність в Україні

Демографічна ситуація в Україні щороку набуває чимдалі більш катастрофічних темпів. Депопуляція населення зростає. Минулого року померли 63 438 людей, що є антирекордом смертності за останні три роки. У топі причин традиційно залишаються серцево-судинні захворювання, які забрали життя 40 359 громадян. Верховна Рада має негайно запровадити світовий досвід попередження інсультів та інфарктів і якнайшвидше розглянути й ухвалити законопроект «Про фортифікацію борошна».

Сумна статистика

Не сталося чуда і поточного року. За даними Держстату, у першому півріччі 2021-го в Україні померла 349 041 людина, що на 21,6% більше аналогічного періоду 2020-го. Понад 60% (185 тис. смертей) сталося від інсультів та інфарктів. Разом із тим народжуваність знизилася на 4,7% – до 132,6 тис. немовлят. Таким чином, лише за півроку (!) населення України скоротилося на 216 446 людей.

Науковці свідчать, що серед основних причин серцево-судинних захворювань є погане харчування, що призводить до нестачі в організмі вітамінів, мінеральних речовин та мікроелементів, зокрема, фолієвої кислоти.

Дефіцит вітамінів та мікроелементів, необхідних для нормального обміну речовин в організмі, негативно впливає на здоров'я мільйонів людей. Від нестачі найбільш важливих мікронутрієнтів (заліза, йоду, фолієвої кислоти, вітаміну А тощо) найбільше страждають діти і жінки репродуктивного віку.

Найактуальнішою для України протягом десяти років залишається проблема вроджених вад розвитку дитини, які зазвичай призводять до смерті новонароджених. Частота дефектів нервової трубки (спинномозкової кили

та аненцефалії), наслідками яких є або смерть, або довічний параліч, найвища в Україні серед європейських держав. Про це свідчать дані мережі ЄС із моніторингу вроджених вад розвитку EUROCAT.

Для зменшення ризику народження дитини з фізичними вадами жінки дітородного віку мають щодня додатково отримувати 400 мкг фолієвої кислоти. Це саме стосується профілактики серцево-судинних захворювань та онкологічних новоутворень.

Кислотне збагачення

Проблему компенсації дефіциту фолієвої кислоти у світі почали комплексно вирішувати наприкінці минулого століття. У 1998 році рішенням Управління продовольства і медикаментів США (FDA) запроваджено обов'язкову фортифікацію (збагачення) борошна фолієвою кислотою. Наступними країнами, які перейняли досвід Америки та почали збагачувати борошно, стали Канада та Чилі. На сьогодні такий спосіб попередження вроджених вад і серцево-судинних захворювань успішно використовують більш ніж 80 держав світу.

В Україні норми потреби у вітамінах, зокрема і у фолієвій кислоті, встановлені наказом Міністерства охорони здоров'я України № 1073 (від 03.09.2017 року) «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії». Документом визначено, що добова потреба дорослого населення становить 400 мкг фолієвої кислоти. Але ж це за умови достатньої кількості природного фолату в харчовому раціоні. Проблема в тому, що фолати нестійкі до теплової обробки, дії ультрафіолетових променів та повітря, приблизно 70% втрачається при приготуванні їжі. Окрім того, значна кількість наших громадян не має змоги харчуватися збалансовано.

«Бездефіцитне» законодавство

Вирішити цю найважливішу проблему потрібно на законодавчому рівні. Саме тому група народних депутатів за ініціативою Ірини Констанкевич розробила та зареєструвала проект Закону України № 5657 «Про фортифікацію борошна».

Цей украї важливий документ допоможе суттєво скоротити смертність громадян України шляхом профілактики вищевказаних захворювань. Зокрема, автори пропонують збагачувати борошно вітамінами, мінеральними речовинами та мікроелементами на підприємствах. Таким чином, купуючи хліб, громадяни отримуватимуть необхідні мікроелементи, цілком компенсуючи вітамінний дефіцит.

Наразі законопроект знаходиться на розгляді профільних Комітетів парламенту. Дуже сподіваюся, що документ буде всебічно розглянутий у найкоротші терміни, внесений до порядку денного пленарного засідання та ухвалений у цілому вже до кінця 2021 року (https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/zakon-pro-fortifikatsiyu-boroshna-verhovna-rada-mae-shans-suttevo-skorotiti-smertnist-v-ukraini.htm?_gl=1*4fzz3a*_ga*NDkwMzc3ODAxLjE0NjQxODIwMDQ.*_ga_JBX3X27G7H*MTYzMzUyMzk0Mi4xMjA3LjEuMTYzMzUyNTgxMS4w.)). – 2021. – 05.10).

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Роман Лещенко

Земельна реформа – це не лише про ринок землі. Це про підтримку тих, хто на цій землі працює і живе

У ході реалізації земельної реформи для аграріїв відбулись очевидні зміни на краще. Держпідтримка відтепер доступніша, а напрями стали більш актуальними, – це ключові завдання Президента в аграрній політиці.

Так, на цей рік в державному бюджеті для с/г виробників передбачено 4,5 млрд грн підтримки за такими напрямками:

Підтримка та розвиток сімейних фермерських господарств. Програма включає виплати при реєстрації сімейного фермерського господарства – 5 тис. грн за гектар, якщо тримають корів – 5 тис. грн за поголів'я щорічно. Також держава компенсує 36 тис. грн на дорадництво. Фермер може скористатись професійною консультацією чи агронома, чи

бухгалтера, або ж іншого фахівця, в якому є потреба. Цього року, нарешті, виплачено, і це тепер буде регулярно, компенсацію ЄСВ. Тобто держава надає пільгові умови для сімейних фермерських господарств, працює спрощена форма звітності та підтримка на старті.

Садівництво. Не секрет, що садівництво – напрямок, який дає найбільше робочих місць на гектар сільських територій. Фермер може мати до 20 сезонних працівників, крім того, декілька постійних працівників. Держава, розуміючи важливість збереження робочих місць, особливо повернення на Україну наших заробітчани, фінансує цей напрямок, виділено 450 млн грн. Що за розрахунками сприятиме щорічному зростанню на декілька тисяч гектарів площі садових насаджень, а це нові робочі місця. Окрім цього, держава компенсує вартість саджанців, часткову вартість техніки для садівництва і вартість переробки. Виробникам плодів, ягід, винограду та хмелю, які займаються сільськогосподарською діяльністю, компенсують до 50% вартості будівництва, зокрема і цехів первинної переробки винограду, плодів, ягід власного виробництва та придбання автоматизованих ліній з висушування плодів, ягід та хмелю власного виробництва, ліній з переробки власно вирощених плодів, ягід, овочів та технічних сортів винограду на соки, пюре, виноматеріали.

Тваринництво. Це трудомісткий процес, який також дає робочі місця в сільській місцевості. Держава підтримує і цю галузь – є часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, стимулює осучаснення виробництва – відшкодовується частково вартість будівництва чи реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, рибницьких господарств, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників». Нам важливо, щоб скотарство розвивалось.

Важливо створювати співпрацю між секторами, розвивати українську економіку. Як факт, в українських аграріях проблемним питанням залишається висока зношеність

наявної сільськогосподарської техніки (понад 70%), перевищення темпів зношення техніки над її оновленням у десять разів, низька забезпеченість складною технікою (50%). Нині щорічно оновлюється 0,6% тракторів і 1% комбайнів, при чому з них за рахунок техніки вітчизняного виробництва лише відповідно 30% і 6%. Реалізація програми з часткової компенсації с/г техніки дозволила за останні два роки удвічі збільшити питому вагу вітчизняної техніки у формуванні ринку с/г техніки та обладнання. Також залучити у вітчизняну галузь сільгоспмашинобудування значну суму коштів. Більш як 200 виробників взяли участь в цій програмі.

Цього року на часткову компенсацію передбачено 1 млрд грн сільгосптоваровиробникам, які придбали техніку та обладнання вітчизняного виробництва.

Спрощена процедура фінансової підтримки. Навесні 2021 року Уряд спростив механізм надання фінансової підтримки фермерським господарствам, позбавивши фермерів цілої низки непотрібних бюрократичних тяганин. Також майже на 170% було збільшено розмір бюджетної субсидії на одиницю оброблених угідь тим фермерським господарствам, які щойно утворилися.

У липні Кабмін схвалив постанову, якою дозволив надавати кредити під держгарантії малим фермерам на придбання землі с/г призначення. Такі кредити сьогодні видає понад десяток банків.

У вересні було затверджено програму підтримки виробників картоплі. Причому, представники галузі передовсім просили про 20–25 % компенсації, але Уряд пішов далі і підняв компенсацію до 50% на будівництво картоплесховищ, цехів, створення комфортних умов ринку для виробників. Одне аграрне підприємство зможе отримати до чверті мільйона гривень підтримки від держави. Це дало поштовх до того, що цього року ми з імпортера картоплі стали експортерами!

Також на підтримку фермерам, які сіють гречку, прийняли та запустили програму підтримки. Наступного року очікуємо збільшення урожаю.

Наприкінці вересня також було ухвалено Закон України щодо стимулювання діяльності фермерських господарств. Завдяки йому молоді фермери (до 35 років) зможуть першочергово отримувати державну підтримку. Документ також врегулює передачу земель вільного користування у власність фермерського господарства для того, щоб останнє могло офіційно підтвердити використання цієї землі під фермерство. Це відкриває доступ до державних програм підтримки та до фінансових кредитних ресурсів банків.

За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» аграрії цього року отримали майже половину від загальної суми програми – понад 26 млрд грн. Міністерство аграрної політики звернулося до Міністерства фінансів України з проханням продовжити програму на наступний рік. Ми не зупиняємося – продовжуємо фінансувати чинні ефективні програми, оновлюємо напрямки: за форс-мажорних обставин держава гарантує підтримку аграріям – порядок компенсації прийнято, також на розгляді Уряду є постанова щодо агрострахування, ми чекаємо її прийняття.

Крім того, команда Міністерства агрополітики спільно з народними депутатами України доопрацювала довгоочікуваний для гравців ринку землі законопроект №3205-2 про фонд гарантування кредитів для фермерів – очікуємо, що Верховна Рада ухвалить його найближчим часом. Має бути створений Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Це дозволить надати підтримку малим та середнім фермерам у вигляді часткового гарантування виконання зобов'язань таких суб'єктів перед фінансовими установами за кредитними договорами.

Вказаний законопроект важливий, оскільки дозволить аграріям отримувати не лише державну допомогу, а й грантові кошти. Так, Єврокомісія вже виділила на ці цілі грант на €50 млн для фермерських господарств, які володіють землею до 500 га.

Окремий напрям – активізація вітчизняного виробництва новітніх систем зрошення, а також інвестиції в галузь зрошення як таку. Для нас важливо, щоб всі регіони України

повноцінно розвивались. На Півдні хороший урожай можливий виключно з запровадженням зрошення, ми системно рухаємось в цьому напрямку. Окрім впровадження інвестиційних проектів нам важливо підтримати безпосередньо фермерів. Ми ініціювали, і зараз це на розгляді Уряду, постанова щодо порядку підтримки фермерів під меліоровані землі. Держава бере на себе зобов'язання підвести воду до фермерського господарства, фермер інвестує в це поле, а держава компенсує частину витрат: на дощування, крапельне зрошення та інше. Це відновлення овочівництва, садівництва, зокрема українського персика, створить сировину для консервації, заморозки, сушки відповідних фруктів та овочів.

Земельна реформа – це не лише про ринок землі. Це про підтримку тих, хто на цій землі працює, живе, ростить сім'ю. Завдання держави – зробити так, щоб фермер відчував її підтримку, мав гарантії захисту та можливості для довгострокового й глобального розвитку. Ми чуємо голос аграріїв і дослухаємось до нього, ми робимо все для того, щоб український фермер мав змогу працювати на своїй землі, долучатися до покращення життя своєї громади та виходити з конкурентною пропозицією на зовнішні ринки. Адже буде фермер – буде доглянута земля, буде розвиватися громада, буде перспектива в села (https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/zemelna-reforma-tse-ne-lishe-pro-rinok-zemli-tse-pro-pidtrimku-tih-hto-na-tsi-j-zemli-pratsyue-zhive-rostit-simiyu.htm?_gl=1*_mqkyza*_ga*NDkwMzc3ODAxLjE0NjQxODIwMDQ.*_ga_JBX3X27G7H*MTYzNDU4ODI0Ni4xMjgwLjEuMTYzNDU5MzIxNDU5C4w&_ga=2.130292623.1291283142.1628357395-490377801.1464182004). – 2021. – 06.10).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Валентин Бичек, юрист
Kosovan Legal Group

Огляд законопроекту про організацію водокористувачів та меліорацію

Ще у березні цього року до Верховної Ради України було внесено законопроект 5202 «Про

організацію водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» (надалі – законопроект 5202).

На думку авторів законопроекту 5202, передача функцій утримання меліоративної інфраструктури нижнього рівня водокористувачам, а також створення правових механізмів для безпечного інвестування в меліоративну інфраструктуру, і створення та розвиток приватних зрошувальних систем нижнього рівня, надасть можливість розвитку зрошення в Україні та зменшення відсотку земель, які потребують зрошення. Так, законопроект 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації встановить чіткі та прозорі механізми для самостійного фінансування аграріями будівництва, заміни та ремонту об'єктів меліоративної інфраструктури.

Законопроект 5202 пропонує власниками (користувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення, задля ефективного проведення гідротехнічної меліорації земельних ділянок сільськогосподарського призначення, створювати Організацію водокористувачів (надалі – Організація).

Відповідно до тексту законопроекту 5202 організація водокористувачів має наступні ознаки:

є неприбутковим товариством, що надає виключно послуги пов'язані з гідротехнічної меліорації земель сільськогосподарського призначення, інша діяльність Організації заборонена;

діє на відповідній території обслуговування, яка визначається в спосіб передбачений законопроектом 5202;

засновниками організації водокористувачів можуть бути як власники земельних ділянок сільськогосподарського призначення так і користувачі, при цьому, користувачі земельними ділянками сільськогосподарського призначення можуть бути засновниками або членами Організації без попереднього дозволу власників таких земельних ділянок; членство в Організації не обов'язкове, але воно є відкритим – організація водокористувачів зобов'язана прийняти в члени будь-якого водокористувача із території свого обслуговування;

фінансується її членами через внески та плату за послуги, але і інші джерела фінансування не забороняються (кредити і т.д.);

безкоштовно набуває права власності на всі елементи інженерної інфраструктури меліоративних систем (насосні станції, захисні дамби, трубопроводи, канали на зрошувальних і осушувальних системах і т.д.), які входять до території обслуговування.

Організація водокористувачів – це неприбуткова юридична особа, створена власниками та/або користувачами земельних ділянок сільськогосподарського призначення для забезпечення використання, експлуатації та технічного обслуговування об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем з метою надання послуг щодо гідротехнічної меліорації земельних ділянок на території обслуговування організації.

Створення та вступ до організації водокористувачів

По-перше, для створення організації водокористувачів необхідно визначитись з територією її обслуговування.

Для визначення території обслуговування організації водокористувачів та складу власників (користувачів) земельних ділянок, що входять до території обслуговування організації, використовуються:

відомості документації із землеустрою, Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майновідомості, надані центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері гідротехнічної меліорації земель, установами, організаціями, що належать до сфери його управління, тощо.

До території обслуговування організації водокористувачів включаються всі земельні ділянки, подача (забір) або відведення води для гідротехнічної меліорації яких на день проведення установчих зборів Організації здійснюється з використанням однієї чи декількох точок водовиділу. Якщо на момент створення організації водокористувачів гідротехнічна меліорація земельних ділянок не здійснюється через відсутність або перебування в непрацюючому стані насосної станції чи

іншої споруди, які раніше були збудовані для меліорації, в територію обслуговування включаються всі ділянки, меліорацію яких можна відновити у разі ремонту насосної станції або іншої технічної споруди.

Також, законопроектом 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачено, що у разі відсутності інформації про земельні ділянки, гідротехнічну меліорацію яких можливо відновити у разі капітального ремонту наявної насосної станції (іншої гідротехнічної споруди) або будівництва нової, засновники самостійно визначають земельні ділянки, які включаються до території обслуговування організації водокористувачів.

Законопроектом 5202 визначено, що дані про меліоративну мережу підлягають обов'язковому включенню до Державного земельного кадастру, до якого включаються відомості про меліоративну мережу та територію її обслуговування.

Також законопроект 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачає, що у разі якщо на момент створення організації водокористувачів дані про меліоративну мережу вже внесені в Державний земельний кадастр, то повторно вносити дані не потрібно. При цьому, Організація створюється на території, що визначена в Державному земельному кадастрі, як територія обслуговування мережі.

По-друге, для створення Організації необхідно скликати установчі збори, на яких в обов'язковому порядку необхідно вирішити питання:

створення Організації водокористувачів,
затвердити територію обслуговування,
затвердити установчі документи Організації,
визначитись з органами безпосереднього управління Організацією,

в необхідність проведення робіт із землеустрою для визначення (уточнення) меліоративної мережі та земельних ділянок, на яких проводиться або може проводитися гідротехнічна меліорація

інші питання, які власники (користувачі) земельних ділянок вирішили винести на розгляд установчих зборів.

Повідомлення про проведення установчих зборів (запрошення) розсилається всім власникам (користувачам) земельних ділянок, які входять до території обслуговування, не пізніше ніж за 14 днів до дати проведення установчих зборів. Додатково, повідомлення про проведення установчих зборів публікується на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері гідротехнічної меліорації земель, не пізніш ніж за 10 днів до дати проведення установчих зборів.

Кожен власник (користувач) земельної ділянки має один голос незалежно від кількості земельних ділянок, які перебувають в його власності (користуванні) та додаткові голоси, кількість яких розраховується пропорційно площі земельної ділянки (ділянок) власника (користувача) до площі території обслуговування Організації водокористувачів.

Рішення про створення організації водокористувачів та затвердження території її обслуговування вважається прийнятним, якщо за нього віддано одночасно:

більше 50 % основних голосів власників (користувачів) земельних ділянок, які взяли участь в установчих зборах та більше 50 % додаткових голосів власників (користувачів) земельних ділянок, які взяли участь в установчих зборах.

По-третє, автори законопроекту 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачили, що автоматично членство в Організації, за результатами проведення установчих зборів, набувають лише власники (користувачі) земельних ділянок, які проголосували за створення організації водокористувачів.

В свою чергу вступ в організацію власників (користувачів) земельних ділянок, які не взяли участь в установчих зборах, або проголосували проти створення Організації у подальшому можливий на загальних засадах.

Організація водокористувачів зобов'язана приймати у члени всіх власників (користувачів) земельних ділянок, які входять до території обслуговування.

Законопроектом 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації

передбачено, що у вступі до організації водокористувачів може бути відмовлено виключно власнику (користувачу) земельної ділянки сільськогосподарського призначення, яка не входить до території обслуговування Організації. При цьому, така відмова у прийнятті до членів організації водокористувачів може бути оскаржена до суду.

Організація водокористувачів вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Власність на меліоративні системи для організації водокористувачів

Законопроект 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачає:

для здійснення своїх завдань та функцій, Організації безоплатно передаються у приватну власність мережі інженерної інфраструктури меліоративних систем (насосні станції, захисні дамби, трубопроводи, канали на зрошувальних і осушувальних системах і т.д.), які входять до території її обслуговування.

Так, передачі у власність організації водокористувачів підлягають всі об'єкти відповідної меліоративної мережі (насосні станції, канали на зрошувальних і осушувальних системах, трубопроводи і т.д.), які перебувають у державній або комунальній власності чи є безхазайними та входять до території обслуговування. Така передача об'єктів меліоративної мережі відбувається на підставі наступних рішень:

щодо об'єктів державної власності – центральним органом виконавчої влади, що здійснює відповідно до закону функції з управління відповідними об'єктами державної власності; щодо об'єктів комунальної власності та безхазайних об'єктів – виконавчим органом місцевого самоврядування, уповноваженим відповідною сільською, селищною, міською радою, а якщо такого органу не визначено – відповідною сільською, селищною, міською, районною, обласною радою.

При цьому, законопроект № 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачає обмеження у розпорядженні переданим у приватну власність організації водокористувачів майном, а саме

Організація не може відчужувати, передавати в оренду, лізинг, управління, заставу майно, безоплатно отримане у власність, змінювати цільове призначення такого майна та вчиняти щодо нього будь-які інші правочини, наслідком яких може бути його відчуження. На безоплатно передане організації водокористувачів майно, яке включає в себе об'єкти меліоративних мереж, не може бути звернене стягнення за рішенням суду, накладено арешт.

Однак, організація водокористувачів може відчужувати окремі об'єкти, безоплатно отримані у власність, лише у разі проведення заміни застарілих чи зіпсованих об'єктів або їх окремих складових новими.

Діяльність організації водокористувачів

Законопроект 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачено, що організація водокористувачів має право надавати наступні послуги: забір води із джерела зрошення, її доставку водокористувачу для гідротехнічної меліорації та відведення води.

За надання послуг Організація отримує відповідну плату, розмір якої залежить від тарифів на послуги організації водокористувачів, що складається з наступних складових:

витрати на утримання меліоративної мережі організації, які включають:

поточні витрати на технічне обслуговування та ремонт об'єктів інженерної інфраструктури такої меліоративної мережі;

капітальні витрати на заміну та будівництво (розміщення) об'єктів інженерної інфраструктури такої меліоративної мережі;

витрати на повернення зовнішнього фінансування, які включають в тому числі витрати на оплату обслуговування наданого фінансування, в тому числі витрати на повернення поворотних цільових внесків, внесених членами організації для фінансування заміни та будівництва (розміщення) об'єктів інженерної інфраструктури меліоративної мережі відповідно до положень статті 18 цього Закону;

витрати на забір, доставку води водокористувачу та її відведення, які включають

витрати на оплату організацією вартості послуг транспортування води та електроенергії, необхідної для забору, доставки води та її відведення, а також інші витрати, розмір яких залежить від об'єму води, доставленої конкретному водокористувачу (об'єму відведеної води);

витрати на утримання організації, які включають витрати на оплату праці посадових осіб органів управління та працівників організації, а також інші витрати, які не передбачені пунктами 2, 3 цієї частини.

При цьому, законопроект № 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації передбачає, що витрати на утримання Організації та витрати на утримання меліоративної мережі організації водокористувачів оплачуються водокористувачами пропорційно площі їх земельних ділянок, що входять до території обслуговування Організації.

Також, Організація зобов'язана надавати свої послуги не тільки своїм членам, а і іншим водокористувачам з території обслуговування. З зазначеними водокористувачами Організація укладає договір про надання послуг, натомість укладення договору про надання послуг Організацією з своїми членами законопроектом 5202 визначається, як необов'язкове.

Важливим також є застереження в законопроекті, про те, що насосні станції з пов'язаними меліоративними системами можуть бути приватизовані будь-ким, якщо такі станції не використовувалися більше 10 років та протягом двох років Організація не звернеться за її отриманням.

Отже, загалом законопроект 5202 про організацію водокористувачів та стимулювання меліорації є позитивним нововведенням, оскільки надає можливість збільшити кількість зрошувальних земельних ділянок, а також надасть можливість навіть малим агровиробникам долучатися до планування, будівництва, відновлення та управління меліоративними мережами в Україні. З прийняттям законопроекту 5202

землевласники (землекористувачі) отримають право та можливості для самостійної розбудови системи гідротехнічної меліорації земель, при цьому зазначений законопроект 5202 декларує більш прозорий та зрозумілий механізми інвестування в розбудову зазначених систем, а також порядок повернення інвесторам своїх інвестицій. Ризики законопроекту про організацію водокористувачів¹. Залишається неврегульованою ситуація, коли організацію водокористувачів можуть використовувати, як інструмент тиску на власників (користувачів) земельних ділянок через механізм встановлення надмірних членських внесків або через великий розмір плати на послуги Організації.

2. Блокуватися доступ до управління мережами може і через відмову в прийнятті в члени, яка звісно може бути оскаржена, однак, як відомо, українська феміда наразі працює не достатньо оперативно.

3. Також, законотворці не передбачили ефективного шляху вирішення питання із використанням меліоративних мереж, які на даний час вже знаходяться у приватній власності, і здебільшого розібрані чи знаходяться в занедбаному стайні. Законопроект звичайно передбачає, що використання приватних меліоративних систем та їх частин може здійснюватися на договірній основі, однак звичайно не зазначає про конкретні умови таких договорів. Більше того, обов'язок укладення такого договору чомусь покладений виключно на власників трубопроводів.

4. Неврегульованим залишилось і питання технічного здійснення меліорації конкретних масивів, де подекуди череззсмузжя (шахматка) не дозволяє його встановлення та ефективне використання.

Таким чином, законопроект 5202 підлягає ретельному розгляду з подальшим доопрацюванням, на що у парламентарів є час, адже визначений законопроект тільки прийнятий за основу у першому читанні (<https://agropolit.com/blog/485-oglyad-zakonoproektu-pro-organizatsiya-vodokoristuvachiv-ta-melioratsiyu>). – 2021. – 23.09).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 14 (219) 2021**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Бергеліська

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 27.10.2021.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,97.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net